

Rapport 2018:3

Länsstyrelsen
Stockholm

”De kan alltid hitta mig”

Studie om människohandel och
utsatta barngruppers livsvillkor

Länsstyrelsen i Stockholm

Författare: Maria von Bredow
Projektledare: Charlotta Thorelius

Foto: Mostphoto
Illustrationer: Maria Sand
Layout: Christina Fagergren

Utgivningsår: 2018
ISBN: 978-91-7281-799-9

Länsstyrelsen i Stockholm
Tfn: 010-223 10 00

Beställ rapporten via e-post: stockholm@lansstyrelsen.se

Denna publikation hittar du på vår webbplats
www.lansstyrelsen.se/stockholm

Förord

Länsstyrelsen i Stockholm har sedan 2009 haft uppdrag som nationell samordnare mot prostitution och människohandel och har tagit fram flera rapporter, kartläggningar och olika former av metodstöd kring människohandel med barn. I samband med regeringens Handlingsplan 2016–2018 till skydd för barn mot människohandel, exploatering och sexuella övergrepp (Skr. 2015/16:192) fick Länsstyrelsen i Stockholm i uppdrag att genomföra en fördjupad studie kring särskilt utsatta barngrupper. Fokus ligger på att synliggöra grupper av barn som bedöms vara särskilt sårbara för människohandel och exploatering i vårt samhälle och lyfta fram deras livsvillkor.

Den genomförda studien visar att det finns barn som lever under misärliknade former i Sverige där de utnyttjas eller riskerar att exploateras. Barnen saknar i vissa fall tillgång till flera av de rättigheter som de har enligt svensk lag, FN:s konvention om barnets rättigheter och andra internationella dokument. Barnen lever mitt ibland oss men ofta i det så kallade skuggsamhället där de kan utnyttjas med liten risk för upptäckt. Att barnets situation kommer till myndigheters kännedom är ibland mer av en slump än ett resultat av ett systematiskt uppsökande och utredande arbete. Studien belyser både situationer av ren exploatering och levnadsförhållanden som gör att barnen eller ungdomarna far illa eller riskerar att bli exploaterade. Studien visar också på vilken styrka det finns när skyddet för barn fungerar. När alla professionella kring ett barn genomför sina uppdrag på ett regelrätt sätt och i samverkan med övriga, det är då barnet kan få det stöd och skydd det har rätt till och behöver.

De enskilda barn och unga som lyfts fram i studien får representera de sårbara grupper av barn och unga som finns i vårt samhälle och som är särskilt utsatta för risken att exploateras för olika ändamål.

Studien ger en bild över vilka brister som finns och ett kunskapsunderlag till hur vi kan arbeta vidare för att stötta och skydda dessa barn bättre.

Framtagandet av denna studie har letts av utvecklingsledare Charlotta Thorelius vid Länsstyrelsen i Stockholms län. Studien har författats av Maria von Bredow, barnrättsexpert och utredare. Länsstyrelsen vill rikta ett stort tack till alla de barn och unga, tjänstepersoner från myndigheter, kommuner, gode män, personal på boenden, forskare och representanter från idéburna organisationer som har bidragit till studien.

Stockholm 2018-03-05

Åsa Ryding, länsöverdirektör

Anna Conzen, enhetschef

Konventionsstaterna ska vidta lämpliga nationella, bilaterala och multilaterala åtgärder för att förhindra bortförande och försäljning av eller handel med barn för varje ändamål och i varje form.

Artikel 35 i FNs konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen)

Eliminera övergrepp, utnyttjande, människohandel och alla former av våld eller tortyr mot barn.

Artikel 16.2 Agenda 2030

Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att förebygga alla former av sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn och för att skydda barn.

Lanzarotekonventionen

Särskild uppmärksamhet bör ägnas ensamkommande barn som fallit offer för människohandel eftersom de behöver specifik hjälp och specifikt stöd på grund av sin särskilda utsatthet.

Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/36/EU om förebyggande och bekämpande av människohandel och om skydd av dess offer. Artikel 23

Ett barn som utsatts för övergrepp eller utnyttjande har rätt till rehabilitering och social återanpassning.

Artikel 39 i barnkonventionen

Socialnämnden ansvarar för att ett barn, som utsatts för brott, och dennes närstående får det stöd och den hjälp som de behöver.

Socialtjänstlag (SFS 2001:453) 5 kap 11§ (om brottsoffer)

Barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla beslut som rör barn.

Artikel 2 i barnkonventionen

Alla barn är lika mycket värda och har samma rättigheter. Ingen får diskrimineras.

Artikel 2 i barnkonventionen

When the age of the victim is uncertain and there are reasons to believe that the victim is a child, he or she shall be presumed to be a child and shall be accorded special protection measures pending verification of his/her age.

Europarådets konvention om bekämpande av människohandel. Kapitel 3, artikel 10:3

Avskaffa alla former av våld mot alla kvinnor och flickor i det offentliga och privata rummet, inklusive människohandel, sexuellt utnyttjande och andra typer av exploatering.

Artikel 5:2 Agenda 2030

Innehåll

Förord	3
Inledning	6
Vad är människohandel?	6
Syfte med studien	7
Metod	8
Barnperspektiv och barnets perspektiv	8
Vad är en riskgrupp?	10
Särskilda riskgrupper	12
Ensamkommande barn som försvinner	12
Barn i gatusituation	17
Medföljande barn	28
Barn från andra EU-länder	33
Barn i nätverkshem, barn som är gifta samt barn i hushållslaveri	35
Slutdiskussion	40
Referenser	42

Inledning

”Det finns en förlängd arm därifrån och hit – de kan alltid hitta mig.” Pojken som har givit rapporten sin titel tvingades arbeta för ett kriminellt nätverk i Centraleuropa. Initialt blev han lockad och lurad med ett löfte om snygga kläder och pengar, sedan tvingades han att sälja droger för nätverket till dess han visste för mycket om deras verksamhet och möjligheten att dra sig ur blev mindre och mindre. Väl i Sverige har han fått visst stöd och skydd, men han är fortfarande orolig för att nätverket ska hitta honom.¹

I samband med regeringens *Handlingsplan 2016–2018 till skydd för barn mot människohandel, exploatering och sexuella övergrepp*² fick Länsstyrelsen i Stockholm i uppdrag att genomföra en fördjupad studie kring särskilt utsatta barngrupper. Studien ska synliggöra grupper av barn som bedöms vara särskilt sårbara för människohandel och exploatering i vårt samhälle och lyfta fram deras livsvillkor. I den här studien ligger därför fokus främst på att belysa samt beskriva hur livsvillkoren ser ut för de barn och unga som på något sätt kommer i kontakt eller riskerar att komma i kontakt med situationer av människohandel och exploatering.

Det finns givetvis många fler utsatta barngrupper i vårt samhälle, barn och unga vars livssituationer det också finns skäl att uppmärksamma, en del av de grupperna har lyfts upp i andra rapporter³, och de som inte fått sin situation belyst kan förhoppningsvis få det i framtida rapporter och/eller forskning.

Vad är människohandel?

Människohandel är ett allvarligt brott och har ofta kallats vår tids slavhandel.

Brottet människohandel innebär i korthet att någon har rekryterat, transporterat eller inhyst ett barn med syfte att exploatera det. Barn kan utnyttjas i sexuell exploatering, för tvångsäktenskap, som hushållshjälp, för organhandel, inom servicearbeten, på fabriker, i kriminalitet, för bidragsbedrägerier, för falska adoptioner och i tiggeri. Barnen som utnyttjas är ofta utsatta för flera olika former av exploatering, exempelvis kan barnet tvingas tigga på dagen och begå stölder på kvällen eller utnyttjas i hushållslaveri och även för sexuella ändamål.⁴

För att det ska vara människohandel med barn behöver inte exploateringen ha ägt rum, utan enbart syftet att exploatera ett barn är straffbart. Brottet är alltså fullbordat redan innan den planerade exploateringen äger rum. När offret är ett barn finns det inget krav på att ett otillbörligt medel, exempelvis tvång, hot, våld eller liknande, ska ha förekommit för att brottet ska rubriceras som människohandel.⁵

1 Pojke från Marocko 16 år, om det kriminella nätverk i vars verksamhet han exploaterats i från det han var mycket ung. Samtal med tjänsteperson från Migrationsverket.

2 Regeringens *Handlingsplan 2016–2018 till skydd för barn mot människohandel, exploatering och sexuella övergrepp* (Skr. 2015/16:192)

3 Se bland annat Barnombudsmannens årsrapporter

4 Länsstyrelsen och UNICEF (2016) *Kan det vara människohandel?* Samt Brottsbalken 4 kap. 1 a §

5 Ibid.

Syfte med studien

Denna studie från Länsstyrelsen har som tidigare nämnts som mål att belysa särskilt utsatta barngruppers *livsvillkor i Sverige*. Till viss del kommer även förhållanden utanför Sverige att beskrivas men huvudfokus kommer att ligga på barn och ungas situation i Sverige.

Enligt bland annat en rapport från EU-kommissionen från 2015⁶ så är det möjligt att identifiera specifika grupper av barn som riskerar särskild utsatthet, exploatering och/eller människohandel. För även om vilka barn som helst skulle kunna bli utsatta för människohandel och exploatering så är det just barn med ett icke-fungerande skyddsnet och identifierade riskfaktorer som löper störst risk att utsättas.

Med den här rapporten vill vi också åskådliggöra det faktum att situationen i hemlandet, vägen till Sverige samt livsvillkoren i Sverige bör studeras och sammanvägas för att få en rättvis bild av hur pass stor risk det är för att ett barn kan komma att utnyttjas och exploateras.

I enlighet med FN:s konvention om barnets rättigheter är ett barn en person under 18 år.⁷ Den unge är en ung person och ungdom, en person mellan 13 och 21 år. Den övre gränsen sammanfaller med när vård enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) upphör.⁸ I den här studien finns det ärenden gällande barn och unga mellan 0 och 20 år.

Ensamkommande barn är alla barn som befinner sig i Sverige utan sina vårdnadshavare eller annan omsorgsperson. I begreppet ryms alla grupper barn som befinner sig i Sverige utan sin vårdnadshavare eller annan omsorgsperson. Det kan vara ensamkommande asylsökande barn, barn som försvunnit och lever gömda i Sverige, papperslösa barn. Oavsett uppehållsstatus är den gemensamma nämnaren att de är barn som har rätt till skydd enligt svensk lagstiftning och FN:s konvention om barnets rättigheter.⁹

6 European Commission (2015) Study on high-risk groups for trafficking in human beings

7 FN:s konvention om barnets rättigheter. Artikel 1

8 Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga (1990:52)

9 Länsstyrelsen och UNICEF (2016) *Kan det vara människohandel?*

Metod

Förutom övergripande litteraturstudier och intervjuer med nyckelpersoner så bygger texten på studier av enskilda ärenden samt på ett antal intervjuer med barn och unga.

De ärenden som används i rapporten kommer från NMT Sverige¹⁰, regionskoordinatorerna mot människohandel¹¹, Polismyndigheten, Migrationsverket, socialtjänsten i olika kommuner över hela Sverige, gode män, frivilligorganisationer, barnen själva och/eller i kontakt med privatpersoner.

Ärendena används i vissa fall som exempel vid flera tillfällen i texten, detta då ett enda ärende kan beskriva situationen för mer än ett barn samt mer än en situation. Namnen på barnen och ungdomarna är ändrade i texten och i vissa fall gäller detta även de vuxna som har intervjuats. Den information som framkommer i varje enskilt ärende har även till viss del ändrats till skydd för barnet och/eller den vuxne. Texten i citaten har i vissa fall modifierats grammatiskt eller språkligt för att göra andemeningen begriplig.

Ärendena används för att belysa olika riskgrupper och situationer samt eventuella utvecklingsområden. Ärendena kan också beskriva specifikt utsatta situationer samt goda exempel på hur man från myndighetshåll kan arbeta med de barn och unga som har varit utsatta för eller riskerar att utsättas för exploatering.

I de fall det finns domar har även de använts, där finns det i vissa fall utförliga beskrivningar av förhör, vittnesmål och/eller analyser.

I de intervjuer med barn och unga från Marocko som har gjorts i samband med studien har resvägen studerats med hjälp av kartor. Att använda sig av exempelvis kartor och/eller andra attribut vid en semi-strukturerad intervju med barn och unga, kan vara ett stöd i samtalet. Att titta och undersöka något tillsammans, komma ihåg ställen man varit på och vad man gjort där, slippa sitta still under hela intervjun och kanske inte behöva titta någon i ögonen hela tiden, kan göra intervjusituationen mer avslappnad.¹² I de flesta fall har fler än en intervju genomförts med varje barn.

Skälen till att intervjuer främst har hållits med barn och unga från Marocko är flera. Dels är kunskapen låg om gruppen och dess livsvillkor, det finns relativt få svenska intervjustudier där de har fått komma till tals och deras transnationella livssituationer ger både svenska och utländska myndigheter mycket huvudbry. Dessutom finns det efter att ha studerat 30-talet ärenden och utfört 10-talet intervjuer i direkt relation med denna studie, skäl att anta att en övervägande majoritet av barn och unga i denna grupp kommit i kontakt med vuxna som på något sätt utnyttjat och exploaterat dem.

Som nämndes i inledningen finns det många olika utsatta barngrupper i vårt och andra samhällen. I den här rapporten har vi försökt att beskriva situationen för några av de grupper barn som befinner sig i Sverige.

- Ensamkommande barn som försvinner¹³
- Barn och unga i gatusituation¹⁴
- Medföljande barn¹⁵
- Barn från andra EU-länder
- Barn i nätverkshem, barn som är gifta samt barn i hushållslaveri

Varje avsnitt avslutas med några punkter att tänka på inför framtiden.

Barnperspektiv och barnets perspektiv

Målet med studien är att belysa barnen och ungdomarnas livsvillkor ur ett barnperspektiv. I vissa fall har det varit möjligt att genom intervjuer, andra rapporter, domar eller uppsatser även belysa barnets perspektiv. Eftersom människohandel och exploatering till stor del finns i det fördolda är det inte alltid lätt att få utsatta människor att berätta om sin situation, särskilt svårt har det varit att få möjlighet att träffa barn och unga som vill berätta hur de har det. Till viss del handlar det om vuxna runt omkring barnen som vill skydda från det som

10 NMT = Nationellt Metodstödsteam mot prostitution och människohandel, Jämställdhetsmyndigheten. Läs mer om NMT Sverige här: www.nmtsverige.se

11 Läs mer om regionskoordinatorerna mot människohandel här: www.nmtsverige.se

12 Punch, S. (2002) "Research with children – The same or different from

research with adults?"

13 Länsstyrelsen Stockholm (rapport 2016:25) På flykt och försvunnen. En nationell kartläggning av ensamkommande barn som avviker. Sida 14

14 Här används termen "barn i gatusituation" istället för de mer konventionella gatubarn, barn från gatan, barn på gatan, övergivna barn etc. Se gärna FNs kommitté för barnets rättigheters allmänna kommentarer om barn i gatusituation/General comment No. 21 on children in street situations. Sida 3.

15 Kan vara barn till offer för människohandel och/eller barn till de som exploaterar andra människor

kan uppfattas som traumatiskt eller svårt och ibland har det varit frågor om sekretess eller pågående förundersökningar. I vissa fall, där det inte funnits några särskilda skäl till skydd utöver det som är brukligt när det gäller kontakt med barn, har de vuxna runt omkring inte ens tillfrågat barnet om hen vill prata med intervjuaren. Detta har varit särskilt tydligt vid förfrågningar om att få prata med flickor. Av sju direkta förfrågningar om att få intervjua flickor har samtliga ansvariga vuxna (gode män, socialtjänst och/eller personal på boendet) tackat nej med hänvisning till flickans psykiska hälsa, och detta i några fall utan att fråga flickan om hon vill medverka. När det gäller pojkar har det överlag varit enklare att få kontakt, dels för att det är fler pojkar som har kommit till Sverige som ensamkommande, dels för att attityden hos ansvariga vuxna varit annorlunda. Vid nekande svar har det inte hänvisats till pojken psykiska hälsa utan svaret har varit nej för att pojken inte vill medverka, han har alltså blivit tillfrågad och fått chansen att svara nej.

Vi vet att den psykiska ohälsan bland ensamkommande generellt är prekär, den försämras under en lång asylprocess och accelererar vid avslag, både hos flickor och hos pojkar.¹⁶ Skälet till att vuxna

skyddar flickorna extra mycket kan bero på många saker, kanske har de förfrågningar som gått ut i och med denna studie just hamnat hos flickor med extra mycket psykisk ohälsa, eller så finns det en skillnad i attityden hos vuxna runt barnen beroende på om de har ansvar för en flicka eller pojke. Detta kommer inte att studeras närmre här men är ändå intressant att poängtera då fler pojkar än flickor får komma till tals i denna studie.

FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) i sin helhet ligger till grund för denna studie, detta innebär bland annat att studien i första hand försöker lyfta barnets perspektiv, i andra hand beskrivningar av barnets perspektiv från andra källor och i tredje hand även vuxnas beskrivningar av barns livsvillkor. För att inte lägga för mycket vikt vid exempelvis vilken myndighet en tjänsteperson representerar eller från vilken socialtjänst ett placeringsbeslut togs, presenteras de flesta intervjuade vuxna anonymt, det vill säga som *handläggare vid socialtjänsten* eller *tjänsteperson vid statlig myndighet*. I de fall då ett visst projekt eller en specifik insats lyfts fram finns dock tydliga referenser.

16 Barnombudsmannen (2017) *Nyanlända barns hälsa. Delrapport i Barnombudsmannens årstema 2017 – Barn på flykt* Sida 8

Vad är en riskgrupp?

En riskfaktor är något som ökar sannolikheten eller risken för att en individ utvecklar ett visst riskbeteende eller hamnar i en särskilt riskabel situation, men det är samtidigt viktigt att poängtera att det inte är en direkt orsaksfaktor.¹⁷ Skyddsfaktorer ökar exempelvis motståndskraften hos en individ eller en grupp och gör så att man klarar av eventuella risker bättre. Ett barn som uppfyller kriterierna för enbart en riskfaktor behöver inte automatiskt hamna i situationer av exempelvis exploatering och/eller människohandel. Om skolgången och relationerna till föräldrar och vänner fungerar och barnet har en fungerande fritid, då

behöver inte det faktum att man kommer från ett ekonomiskt utsatt område leda till en förhöjd risk. Om man som individ eller grupp däremot uppfyller kriterierna för fler riskfaktorer då finns det en kumulativ effekt, det vill säga ju fler riskfaktorer desto högre risk.¹⁸

Även specifika studier som utreder identifiering och klassificering av riskgrupper inom människohandel med barn pekar på vikten av att studera risk- och skyddsfaktorerna på strukturell, socioekonomisk, familjerelaterad och individuell nivå.¹⁹ I en studie från EU-kommissionen från 2015 pekar man på vikten av att förstå just den kumulativa

	RISKFAKTORER
Individuell nivå	Fysiska eller sexuella övergrepp och/eller försummelse. Tidigare kontakter med socialtjänst eller rättsväsendet. Barn som rymt eller kastats ut hemifrån, föräldralösa och hemlösa. Homo-, bi- eller transsexuella. Marginaliserade och diskriminerade barn. Gångmedlemmar. Förakt mot egen eller annans sexualitet. Låg utbildningsnivå.
Familj	Fattigdom och arbetslöshet. Låg utbildningsnivå. Dysfunktionell familj (kriminalitet, psykisk ohälsa och drogmissbruk). En syn på barnet, som ett objekt, som en ägodel med litet värde.
Närsamhälle	Högkriminalitet (särskilt organiserad brottslighet). Brist på resurser för barn/familjer. Sociala normer som accepterar exploatering. Vuxenprostitution i närområdet. Grupper av män som uppehåller sig tillfälligt i området (till exempel på militärbaser, stora städer med konferensanläggningar och sportevenemang). Kompistryck.
Samhälle	Brist på kunskap om människohandel och sexuell exploatering. Sexualisering av flickor eller glorifiering av halllickkultur. Politisk/social oro. Könsdiskriminering och våld. Korruption inom polis och rättsväsende. Tolerans av sexturism. Brist på resurser för att bekämpa människohandel och sexuell exploatering.

Källa: Landberg, Å. et al (2016) *Den långa resan. Möten med barn som misstänks vara utsatta för människohandel och sexuell exploatering*. Originaltabellen återfinns i Greenbaum, VJ (2014)

17 Socialstyrelsen (2009) *Barn och unga som begår brott. Handbok för socialtjänsten*. Sida 36f

18 Ibid.

19 European Commission (2015) *Study on high-risk groups for trafficking in human beings*

effekten av riskfaktorer på de fyra ovan nämnda nivåerna, men också inom nivåerna, där den familje-relaterade stack ut som den enskilt viktigaste då det gäller både risk- och skyddsfaktorer.²⁰

I skriften *Den långa resan*, som handlar om bemötandet av barn som misstänkts vara utsatta för människohandel, fanns följande tabell med riskfaktorer för människohandel och sexuell exploatering.²¹

Studien från EU-kommissionen som nämndes tidigare tog också fram en lista av *riskprofiler*, grupper av barn som i kombination med riskfaktorerna ovan kan anses vara särskilt sårbara för att bli utsatta för människohandel och exploatering.²²

- Barn från familjer där det förekommer våld, övergrepp och försummelse (bristande omsorg) i familjen
- Barnet som familjens migrationsprojekt (ensam i annat land med krav på att sända hem pengar eller ordna med anhöriginvandring) *”Trots att han är så liten så finns det krav att skicka pengar hem till mamma som är sjuk, ibland kretsar allt kring pengar, och det är svårt att förklara för mamma att en 11-åring inte kan jobba och skicka hem pengar”*²³
- Övergivna barn eller barn som lämnas kvar hemma när föräldrarna migrerar och/eller exploateras
- Barn från konflikt- eller krisområden samt från områden som har problem med naturkatastrofer
- Barn med olika typer av riskbeteenden
- Barn med olika typer av funktionsnedsättningar
- Barn från marginaliserade grupper och/eller områden

Att sakna vanliga skyddsfaktorer såsom en väl-fungerande familj och en ordnad skolgång är vardag för många av de som kommer till Sverige som ensam-kommande barn och unga. De måste skapa sig en ny tillvaro och för att detta ska fungera behöver de stöd och skydd av myndigheter och vuxna omsorgs-personer i det land dit de kommer. Att nya vuxna orkar bry sig om, att de lyssnar på barnet eller ungdomen och finns när det behövs är viktiga skydds-faktorer i det dagliga livet men också i de fall när barnet kan komma att utsättas för exploatering för

olika ändamål. Har man då en viktig vuxen att vända sig till, då kanske man vågar berätta. I projektet *Våga vara viktig* har Stockholms stad arbetat med att stärka de viktiga vuxna som arbetar i de ensamkommande ungdomarnas omsorgsmiljöer för att på så sätt tidigare kunna förebygga, upptäcka och hantera frågor som exempelvis rör sexuell exploatering och människohandel.²⁴ I slutrapporten pekar man på att:

Alla ungdomar behöver inte terapeutiska kontakter men de behöver alla extra god omsorg. Personal i ungdomars boendemiljö har goda möjligheter att vara viktiga vuxna som kan ge god omsorg och minimera problemutveckling hos ungdomar.²⁵

För de barn som upplevt trauma är det viktigt att vuxna runt omkring har kunskap om hur man ska bemöta barnet eller ungdomen. Rädda Barnen arbetar med det som har kommit att kallas Traumamedveten omsorg och som kan sägas bestå av tre pelare som sammantaget skapar sociala miljöer som främjar läkandet av trauman.²⁶

- **Trygghet** (en miljö där barnet/ungdomen kan känna sig trygg)
- **Relationer** (positiva, tillitsfulla relationer mellan barnet/ungdomen och viktiga vuxna, samt att involvera barnet i samhället)
- **Coping** (att hjälpa till att utveckla adaptiva strategier för att på ett positivt sätt kunna hantera livets utmaningar)

Att främja trygga miljöer med positiva relationer till vuxna som hjälper till i utvecklingen av egna copingstrategier och där de vuxna stannar kvar vid de tillfällen då barnet eller ungdomen behöver extra stöd, kan förutom att läka trauman även fungera som ett skydd så att barnet eller ungdomen inte hamnar i situationer av människohandel eller exploatering.

Barn som lever i riskmiljöer i hemlandet, på resan och som fortsätter med det i Sverige befinner sig ständigt i riskzonen för att exempelvis bli exploaterade av andra. Egen kriminalitet och normbrytande beteende bland barn och unga bör också ses som riskfaktorer för människohandel och exploatering.²⁷

Även skyddsfaktorerna kan ha en viss kumulativ verkan, där prevention av ett problem ofta leder till prevention av andra problem.²⁸

20 Ibid.

21 Landberg, Å. et al (2016) *Den långa resan. Möten med barn som misstänks vara utsatta för människohandel och sexuell exploatering.*

22 European Commission (2015) Study on high-risk groups for trafficking in human beings

23 Samtal med god man till pojke från Marocko 11 år

24 Slutrapport för projektet "Våga vara viktig" Stockholms stad. Förutom sexuell exploatering och människohandel avhandlas också frågor om ANDT, och fysisk, psykisk och sexuell hälsa i projektet.

25 Ibid.

26 Rädda Barnen (2016). *Mer om traumamedveten omsorg.*

27 European Commission (2015) Study on high-risk groups for trafficking in human beings

28 Sundell, K och Forster, M (2005) *En grund för att växa*

Särskilda riskgrupper

Förutom de övergripande riskgrupper som avhandlats i föregående kapitel vill Länsstyrelsen i den här rapporten särskilt belysa livsvillkoren och situationen för följande grupper av barn i Sverige:

- Ensamkommande barn som försvinner
- Barn i gatusituation
- Medföljande barn
- Barn från andra EU-länder
- Barn i nätverkshem, barn som är gifta samt barn i hushållssläveri

Gränserna mellan dessa grupper är inte helt vattentäta, ett barn eller en ung person och situationen kring dem kan i vissa fall tillhöra fler än en grupp i beskrivningen av livsvillkoren, därför kan vissa ärenden upprepas vid flera tillfällen. Barn och unga från en grupp kan utnyttjas för många olika ändamål, exempelvis finns det flickor från andra EU-länder som exploateras både för tiggeri och i prostitution.²⁹ En del av de barn som tidvis bor på gatan eller de som hamnar i papperslöshet efter ett avslag på sin asylansökan kan exploateras som drogkurierer, i prostitution, i disken på pizzerian eller dras in i nätverk av våldsbejakande extremism. Barn vars föräldrar exploateras kan vara ensamma utan vuxna under långa tider, kanske även vara med vid tillfällen då mamma utnyttjas, och om de är papperslösa kan de också ha svårt att få delta i förskole- och fritidsverksamhet beroende på i vilken kommun de vistas. Unga flickor och pojkar i exempelvis en del bristfälligt uppföljda nätverkshem blir kontrollerade, får utföra alldeles för mycket hushållssysslor för sin ålder och kan riskera att bli bortgifta.

Dessutom riskerar barn i dessa olika riskgrupper att hamna mellan stolarna hos olika myndigheter, få flytta runt till olika boenden, inte bli trodda när de berättar sin historia eller helt enkelt inte bli lyssnade på och förstådda när de exempelvis signalerar att något inte står rätt till.

Det är av största vikt att implementera myndighetsgemensamma metoder för att identifiera barn som är offer för människohandel och exploatering. Att som myndighetsanställd ha kunskap om vilka riskfaktorer, riskprofiler och riskgrupper som finns kan vara avgörande för om

ett barn som man möter identifieras som utsatt för exploatering eller inte. Myndigheter och andra aktörer som kommer i kontakt med barn bör även känna till vilka preventiva metoder och skyddsfaktorer det finns som effektivt kan skydda barn och unga från att exploateras eller återexploateras. De bör också ha kunskap om vilka omsorgsmetoder som fungerar då exploatering redan har skett.

Det är således viktigt att satsa på en ökad kunskap hos dem som möter barn, exempelvis boende- och skolpersonal, socialtjänsten, elevhälsan, gode män, Polisen, Migrationsverket, föreningar etc.

Ensamkommande barn som försvinner

Det är sent i november 2017 och på Svenska kyrkan i Paris förbereder personal och volontärer den årliga julmarknaden som väntar tusentals besökare. Den här vintern har de fått hjälp av en grupp ungdomar som kommit resandes från Sverige, det är pojkar i äldre tonåren som spenderat de senaste två åren i Sverige medan de väntat på huruvida deras asylansökan beviljats eller ej. Vid det tredje avslaget, eller till och med innan, har de bestämt sig för att åka ner i Europa för att söka asyl på nytt eller se om de kan ordna ett arbetstillstånd. Men de pratar svenska, har bott i svenska familjer eller på HVB-hem³⁰, och söker sig till det som känns tryggt, i det här fallet den Svenska kyrkan.

I somras kom de första ungdomarna till Paris, en del minderåriga, och när det bara kom fler och fler beslutade sig kyrkan för att anställa en person med ansvar för ungdomarna. Verksamheten är öppen fyra dagar i veckan och där kan man duscha, tvätta kläder, vila, fika, umgås och ladda mobilerna. Då verksamheten bara är öppen dagtid sover de flesta ute på nätterna, under broar, i parker eller i bilar. Enligt franska myndigheter och flera organisationer är situationen i vissa av Paris kvarter ohållbar, med droghandel, slagsmål och rån.³¹

”Häromdagen kom två killar till oss i Svenska kyrkan, de var alldeles skrärade, de hade precis sett en nyanländ svensk kille bli rånad, det är ganska vanligt att de blir det så här när de kommer, de ser nya ut, och då vet de andra att de har pengar”³²

30 HVB-hem (Hem för vård och boende) läs mer här: <https://www.ivo.se/tillstand-och-register/sol-tillstand/hem-for-var-d-eller-boende-hvb/>

31 I samtal med exempelvis organisationen *Hors la Rue, Paris*

32 I samtal med Sara Brachet, flyktingsamordnare på Svenska kyrkan i Paris.

29 Samtal med polis

Kriminella nätverk styr den relativt öppna drog-handeln i flera av Europas huvudstäder, och i den blir många barn och unga från olika länder förr eller senare indragna.³³ Efter att ha blivit lovade pengar, fina kläder, droger för eget bruk och/eller andra typer av jobb börjar de arbeta som springpojkar och blir så småningom indragna i mer och mer avancerad kriminalitet. Det är inte lätt för barnen att ta sig ur situationen, försvinner de från områdena för att de inte längre vill letas de upp och lockas tillbaka, och hoten fortsätter via telefon eller sociala medier om de inte blir hittade.

“Om du åker därifrån hittar de dig igen, de ringer och lockar, pengar, snygga kläder. Om du fortfarande inte vill då kommer hoten, ett, två, tre gånger... det blir värre, så då åker du tillbaka, fast du inte vill.”³⁴

Barn som ingen letar efter är särskilt utsatta för vuxna som vill exploatera dem för olika ändamål, detta vare sig de befinner sig i Paris, Umeå eller Stockholm. Av de intervjuer med nyckelpersoner och barn/unga som har gjorts i och med den här studien finns det många vittnesmål om att det även i Sverige finns en hel del minderåriga som bor på gatan, på

soffan hos kompisar eller hos vuxna som på olika sätt utnyttjar dem.³⁵ På Södermalm i Stockholm har polisen hittat barn sovandes på byggarbetsplatser, i kolonistugor, på båtar och i portar. I en del av fallen har de haft anvisade boenden men av någon anledning inte velat eller kunnat vara kvar där.

“I en familj där jag fick bo i början bodde jag ensam i ett rum i källaren med flera stora ensamkommande pojkar, de var nästan lika stora som min pappa.”³⁶

Ungdomsjouren i Stockholm möter många barn och unga när de är ute i huvudstadens riskmiljöer, både pojkar och flickor, barn och äldre ungdomar, en del hänger där ibland och en del väldigt ofta. Metoden går ut på att inte bara visa närvaro i klassiskt komplicerade miljöer utan även följa målgrupperna dit där de för närvarande uppehåller sig.³⁷

“Vi visar att vi finns där, att vi återvänder och inte ger upp”³⁸

33 I samtal med Olivier Peyroux, fransk sociolog.

34 Samtal med sociolog

35 I samtal med polis, socialtjänst samt flera barn och unga

36 Intervju med 11-årig pojke från Marocko som till en början hamnade på ett jourhem med andra mycket äldre ensamkommande pojkar, efter några dagar blev han omplacerad då socialtjänsten fick kännedom om hans situation.

37 Samtal med uppsökande socialarbetare vid Ungdomsjouren i Stockholm

38 Ibid.

Aktuella myndighetsrapporter gällande barn som försvinner

Ett tidigare regeringsuppdrag till Länsstyrelsen har bland annat resulterat i en kartläggning samt i en sammanställning av åtgärdsförslag till regeringen om barn som försvinner i Sverige.³⁹ Bland åtgärdsförslagen kan man finna förslag såsom att tillsätta en oberoende rapportör som ska överlämna årliga lägesrapporter till regeringen gällande barn som försvinner. Några andra förslag är att införa tidsfrister för handläggningsprocesser inom Migrationsverket för ensamkommande barn, kartlägga förekomsten av psykisk ohälsa, suicidförsök och suicid⁴⁰ bland ensamkommande barn i asylprocessen samt att se över lagen om god man för ensamkommande. Det europeiska telefonnummer som finns för att anmäla ett barn som försvinner, 116 000, bör ur ett barnrättsperspektiv konsekvent gälla alla barn, även de ensamkommande. Förutom dessa återfinns fler förslag i Länsstyrelsens sammanställning av åtgärdsförslag till regeringen om barn som försvinner i Sverige.⁴¹

I slutet av 2017 kom även Barnombudsmannen ut med en studie om ensamkommande barn som försvinner. Där pekar man på att av de minderåriga som försvann i Sverige mellan 2014 och oktober 2017 så har 1456 av dem fortfarande inte hittats. I studien har man även intervjuat 41 barn som har erfarenhet av att vara avvikna eller försvunna.⁴² Många av dem vittnar om att det är svårt under tiden de är avvikna, förutom att de saknar det mest basala såsom mat, är de generellt oroliga för att bli utnyttjade eller skadade. Khalif berättar att:

”Jag sov ute på gatan, ibland gick det tre, fyra dagar utan att jag fick någon mat i mig. Det var svåra tider, kan jag säga. Jag mådde inte bra då. Det var lång tid, jag var utanför boendet i cirka två och en halv månad.”⁴³

Den psykiska ohälsan är utbredd inom gruppen ensamkommande och missbruk av läkemedel, alkohol och/eller droger är inte ovanligt.⁴⁴ Bruket accelererar dessutom vid avslag och/eller åldersuppskrivning.

Folkhälsomyndighetens kartläggning⁴⁵ av missbruk bland ensamkommande visar att bruket är mer utbrett inom den gruppen än bland andra ungdomar i samma åldrar.

Många av dessa barn och unga finns mitt ibland oss, men eftersom de i många fall lever vid sidan av samhället registreras de som försvunna. Ett sista avslag på en asylansökan betyder för en ung människa inte bara att man inte får stanna i Sverige, det betyder rent praktiskt att man kanske under en kort tid blir av med många av de vuxna stödkontakter man har haft under tiden i Sverige. Många ungdomar från Afghanistan som får sin ålder uppskriven får plats på ett av Migrationsverkets boenden i exempelvis norra Sverige, men de kanske går i skolan i Uppsala sedan två år, har sina vänner där och bestämmer sig för att vara kvar där skolan finns. En del av ungdomarna hittar någonstans att bo, med hjälp av kontakter, organisationer eller kommuner som har valt att fortsätta stötta de unga som går i skolan men fyllt 18 år.⁴⁶ Men alla har inte den möjligheten.

”En ung kille från Afghanistan, 18 år, kom till oss en fredagsförmiddag efter att ha varit helt hemlös i Stockholm under två veckor. Han var helt slutkörd och här fick han äta, duscha och sova på soffan en stund. Han hade fått avslag på sin asylansökan. När vi stängde fick han gå ut på gatan igen. På kvällen sågs han på stan av vårt uppsökarteam som följde med honom till Socialjouren där han sökte nödprövning. Inte heller där beviljades akut logi men väl lite fickpengar och några SL-biljetter. På måndagen fick vi ett sms från honom, då var han redan i Tyskland.”⁴⁷

39 Länsstyrelsen Stockholm (2017) *På flykt och försvunnen. Sammanställning av åtgärdsförslag till regeringen om barn som försvinner i Sverige.*

40 Karolinska Institutet (2018) *Kartläggning av självskaðebeteende, suicidförsök, suicid och annan dödlighet bland ensamkommande barn och unga.* 12 ensamkommande barn begick under år 2017 självmord.

41 Länsstyrelsen Stockholm (2017) *På flykt och försvunnen. Sammanställning av åtgärdsförslag till regeringen om barn som försvinner i Sverige.*

42 Barnombudsmannen (2017) *Ensamkommande barn som försvinner.* Skillnaden i definitionen av avviken och försvunnen återfinns dock i Länsstyrelsens rapport *På flykt och försvunnen – En nationell kartläggning av ensamkommande barn som avviker.* (rapport 2016:25), sida 14.

43 Barnombudsmannen (2017) *Ensamkommande barn som försvinner,* sida 22.

44 Ibid., sida 14

45 Folkhälsomyndigheten (2017) *Regeringsuppdrag att kartlägga narkotikavanor bland ensamkommande barn och unga.*

46 Ensamkommande unga som fyllt 18 år får stanna kvar i vissa kommuner till dess att deras asylprocess är avgjord, tex i Botkyrka, Tingsryd, Lund, Norrtälje, Linköping med flera

47 Samtal med organisation som arbetar med ensamkommande barn och unga i Stockholm

Att som barn eller ung vuxen befinna sig i riskmiljöer är generellt en anledning för uppsökande socialtjänst och/eller polis att ta kontakt med barnet/ungdomen och försöka ta reda på vad hen gör där eller behöver hjälp med. En ung pojke från Afghanistan, som precis blivit åldersuppskriven under tidig höst 2017, sov på gatan och ibland hos kompisar, han visade sin tågbiljett till Migrationsverkets vuxenboende i Jämtland för Ungdomsjourens uppsökande socialarbetare och berättade att han fortfarande går i skolan i Stockholm och inte vill åka dit då hans liv finns här. Han såg trött och ledsen ut och socialsekreteraren frågade hur det gick i skolan och han sa att: *”det är så svårt att koncentrera sig när jag vet att jag inte får stanna och när jag inte vet var jag ska sova”*.⁴⁸ Förutom skolan så fanns alla han kände i Stockholmsområdet, han orkade inte flytta ännu en gång.

En hel del av de ungdomar som befinner sig utanför samhällets insatser arbetar på den svarta arbetsmarknaden, utan några som helst rättigheter arbetar de för löner kring 20–30 kronor/timme. Unga människor som fått avslag på sin asylansökan arbetar svart med exempelvis städning, diskning, snöskottning, bilrekond etc. Arbetskraftsexploatering är vanligt inom den här gruppen och det är även vanligt att ungdomarna går och jobbar i någon annans ställe, den personen, som står på kontraktet, ger dem en bråkdel av lönen.

*”En 17-årig kille från Mellanöstern som egentligen var placerad i södra Sverige bodde under delar av 2017 i en lägenhet tillsammans med fem andra män i en förort till Stockholm medan han arbetade sju dagar i veckan på en restaurang. Han tjänade runt 8 000 kronor i månaden och längtade till mamma som befann sig i Tyskland med pojkens bror. Så när han blev 18 år åkte han och hälsade på henne.”*⁴⁹

Den dagliga situationen är också svår för de ungdomar som blir åldersuppskrivna, får avslag och dessutom inte blir mottagna i sitt hemland på grund av avsaknad av giltig ID-handling. En 18-årig kvinna från ett asiatiskt land fick avslag på sin asylansökan (som lämnades in då hon fortfarande var minderårig), hon har inget uppehållstillstånd, inga ID-handlingar

och hennes hemland vill inte ta emot henne då hon inte kan styrka sin identitet. Hennes ansökan om verkställighetshinder godkändes inte heller då Migrationsverket anser att hon inte samarbetat tillräckligt för att hennes identitet ska kunna styrkas. Hon var i hemlandet utsatt för hedersvåld och medan hon väntar på att kunna söka asyl på nytt bor hon inneboende och arbetar heltid på en skönhetsalong för 5 000 kronor i månaden. Frågan om ID-handlingar är svår då många barn och unga får höra rykten om att de ska göra sig av med sina ID-handlingar innan de söker uppehållstillstånd och/eller asyl.

Även barn som utsätts för exploatering för sexuella ändamål förekommer i gruppen, både för att de har ett självskadebeteende samt för att tjäna sitt uppehälle och/eller få någonstans att sova på natten. En del av de pojkar från Afghanistan som kommit till Sverige uppger i samtal med Migrationsverket och andra myndigheter att de utnyttjats som bacha bazi⁵⁰ i hemlandet eller på vägen till Europa.⁵¹ De har tvingats dansa framför vuxna män och de har även exploaterats för sexuella ändamål. Gällande exempelvis en ensamkommande pojke berättar boendepersonal att:

48 Deltagande observation vid Ungdomsjouren och polisens gemensamma arbete i Stockholms innerstad, oktober 2017.

49 Samtal med verksamhetsledare vid barnrättsorganisation

50 Migrationsverket (2015) *Bacha Bazi – dansande pojkar i Afghanistan*

51 Samtal med tjänsteperson på Migrationsverket gällande ärenden med misstankar om människohandel

”Pojken blev utnyttjad som dansande pojke i Afghanistan och var riktigt trasig när han kom till oss. Han lyckades aldrig riktigt ta sig an skolan, utnyttjades i prostitution av vuxna män vid Centralstationen och köpte sexuella tjänster av andra, han utsatte liksom både sig själv och andra och fick till slut så mycket problem med droger och psykisk ohälsa att vi bad om en omplacering till ett behandlingshem.”⁵²

I ett fall från 2017 dömdes en kvinna och en man till 3,5 års fängelse för människohandel och utvisning i 10 år, även en svensk man dömdes till fängelse, i 8 månader, för medhjälp till människohandel.⁵³ De hade exploaterat en nu 18-årig kvinna i prostitution i Göteborg. Den dömda kvinnan hade hämtat flickan i Italien och tagit henne till Sverige med syfte att exploatera henne. Flickan hade när hon lämnade sitt hemland i 14-årsåldern genomgått en juju-ceremoni som enligt åklagaren i målet beskrivs som:

”Den påstås skapa en magisk kraft som medför att kvinnan blir bunden till den som ceremonin är till förmån för och som – om kvinna bryter mot avtalet genom att till exempel berätta eller fly – medför att en olycka kan inträffa. Detta upplevs som en högst verklig kraft. Resan från Nigeria sker antingen med flyg till i första hand Spanien eller Italien, eller alternativt den svåra vägen genom Sahara, allt med falska handlingar. Detta är mycket kostsamt och skapar en skuld för kvinnan. När prostitutionen pågått en tid kan kvinnan säljas vidare och då överförs kraften av ritualen till köparen.”⁵⁴

Flickan berättar utförligt hur hennes dagar i Sverige kunde se ut, här återberättat i domen.

”De tvingande henne till det även om hon hade ont och när hon hade mens. I genomsnitt var det fyra till fem kunder om dagen, vissa av dem var återkommande. Hon tjänade kanske in 2 000–3 000 kronor per dag, men det varierade. En kund kommenterade att Sandra var väldigt liten och frågade om hon var tvungen till det. Sandra svarade nej, men kunden gav henne ändå pengar utan att ha sex med henne. En annan kund som tagit kokain ville inte betala

och hotade henne med kniv. Hon ville aldrig jobba som prostituerad och grät hela tiden. När hon berättade om händelsen med kniven till [de dömda för människohandel] lyssnade de inte på henne utan hotade henne med Jujun.”⁵⁵

Det finns givetvis även de ensamkommande barn och unga som blir utsatta för påtryckningar och exploatering redan innan de officiellt har försvunnit.

”Ögonen är blanka när Reza och Ahmed berättar om de senaste veckornas upplevelser. Tårarna bränner bakom ögonlocken. Det var i centrum. En kille med pistol. En annan med kniv. Hot om pengar. Reza och Ahmed betalade det de hade på sig men blev misshandlade innan de släpptes. För att de inte kunde betala nog med pengar. För att de inte ville gå med på att stjäla för en liga.”⁵⁶

Pojkarna i citatet ovan kände förutom rädsla för det som hänt dem även frustration över att polisen inte agerat mot dem som hotat och slagit dem.

”Månaderna går. Hoten och konflikterna fortsätter. Både Reza och Ahmed känner sig svikna av vuxenvärlden. De säger att de inte vill hamna snett men att de har tappat tilltron till att samhället kan skydda dem.”⁵⁷

Även i Barnombudsmannens rapport hänvisar barnen vid flera tillfällen till att det är jobbigt när de vuxna inte lyssnar på dem, inte riktigt tror på vad de säger.⁵⁸

Att tänka på:

- Att vid avslag och åldersuppskrivning (eller när barnen blir 18 år utan åldersuppskrivning) få stanna kvar i den kommun där man varit placerad för att kunna gå kvar i skolan. Detta för att undvika risken för exploatering, psykisk ohälsa, missbruk och försvinnanden.
- Ur ett barnrättsperspektiv borde det vara mer adekvat att myndighetsutövningen flyttar dit barnet bor än att barnet måste flytta till den kommun den är anvisad men kanske inte har någon relation till.

⁵² Samtal med HVB-hem i södra Sverige

⁵³ Göteborgs tingsrätt 2017-12-11 Mål nr: B 11431-17

⁵⁴ Ibid. Utdrag ur domen, sida 11

⁵⁵ Ibid. Utdrag ur domen, sida 14

⁵⁶ Sehlin, Karin (2017) *Ser du mig?* Sida 18f

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Barnombudsmannen (2017) *Ensamkommande barn som försvinner*

Barn i gatusituation

"Ibland när jag tar SL-pendeln från Uppsala mot Stockholm redan kl. 05:54 så ser jag många tonårspojkar som sover på tåget. Jag undrar om deras lärare vet om att de sovit på pendeln på natten, jag undrar om någon i skolan vet."⁵⁹

Sedan 2012 har det på flera håll i Sverige observerats att det finns barn och unga som spenderar en stor del av sin tid i riskmiljöer, en del av dem tillbringar hela sin vakna tid i gatumiljö och en del dygnets alla timmar. Många av dessa barn och unga kommer ursprungligen från Nordafrika och särskilt från Marocko.

I Marocko finns det enligt de barn och unga som intervjuats, samt en mängd forskare och organisationer, en begränsad möjlighet till studier och arbete, särskilt för de barn som kommer från ekonomiskt utsatta och/eller dysfunktionella familjer. Att migrera till Europa har under årtionden varit ett alternativ för marockanska medborgare och sedan mitten av 1990-talet är det en relativt strid ström av barn och unga som "tar sig över sundet"⁶⁰ för att skapa sig ett nytt liv i exempelvis Spanien, Frankrike, Belgien och Tyskland.

"Moroccan children, like other children, are part of an increasingly mobile world, and participate in migratory processes according to the material conditions and the resources available in their surroundings. The child migrants are sometimes supported by their families (and/or they eventually themselves support their families), or they are in some cases escaping from abandonment and family violence. Using virtual and other technologies, paying for transport or taking big risks in dangerous traveling forms and border crossings, these children use their networks of peers living in similar conditions to pass on information about, for example, border control and local access to food and shelter."⁶¹

I Sverige, såväl som i andra delar av Europa talar man ofta om gatubarnen som kommer från Nordafrika. Det är svårt att veta exakt hur många gatubarn som finns i Marocko, en av många siffror som florerar är den om knappt 50 000 hemlösa barn⁶² men det är ingen som riktigt vet. Vad man däremot kan se i en hel del studier är att en övervägande majoritet av de barn som kommer ända till Europa inte kommer från den grupp som man traditionellt kallar gatubarn. Även organisationer i Marocko och Spanien menar att barnen ofta har någon familjemedlem kvar i Marocko, men att situationen är sådan att det för barnet kan kännas som ett bättre alternativ att åka iväg än att stanna kvar.⁶³

Barnen från Marocko som migrerar till Europa kommer enligt olika forskare främst från fyra olika kategorier där gatubarnen är gruppen i minoritet.⁶⁴ De som lyckas ta sig till Europa tillhör snarare barn som kommer från dysfunktionella familjer i urbana miljöer, barn från fattiga familjer på landsbygden eller barn från den lägre medelklassen där familjen finansierar barnets resa som en del i hela familjens migrationsprojekt.

Sedan 2011/12 har gruppen även tagit sig ända upp till Skandinavien och sedan våren 2017 är det allt fler som redan i södra Spanien nämner att de är på väg till Sverige.⁶⁵

Migrationsverket uppger att 235 ensamkommande marockanska minderåriga sökt asyl i Sverige under 2017.⁶⁶ Av dessa var 92 yngre än 15 år vid ansökningstillfället. Även från Algeriet kommer det ensamkommande minderåriga, dock inte lika många som från Marocko, 39 barn och unga under 18 år sökte asyl under 2017. Vid verksamheten med ensamkommande barn i Malmö stad, en av Sveriges största ankomstkommuner, utgjorde ensamkommande barn och unga från Marocko 38 procent av alla barn och unga under 2017. Under 2018 års första två månader är 65 procent av de ankommande ensamkommande barnen från Marocko.⁶⁷

59 Tjänsteperson vid statlig myndighet

60 Gibraltarsundet mellan Spanien och Marocko

61 Montesino, N. och Jiménez, M. (2015) "Child Mobility and Transnational Responses" i *Transnational Social Review* Vol. 5, No. 3, 332–337

62 Save the Children Sweden (2011) *Child Rights Governance Programme. Country Profile of Morocco*.

63 Montesino, N. och Jiménez, M. (2015) "Child Mobility and Transnational Responses" i *Transnational Social Review* Vol. 5, No. 3, 332–337

64 Jiménez, M. (2015) sida 416

65 Intervju med José Carlos Cabrera Medina (socialarbetare samt forskare från södra Spanien)

66 Migrationsverket Kajsa Törnqvist Netz

67 Statistik från Malmö stad, verksamheten ensamkommande barn (social resurs).

Redan i Marocko pratar en del barn och unga om Sverige som destinationsland, ett bland andra, även Tyskland, Frankrike, Belgien, Holland etc. nämns. Dels kan det bero på att det finns kvar en del gamla föreställningar om Sverige som ett land som behöver arbetskraftsinvandring, men också därför att en del av de ungdomar som redan är här skickar meddelanden till sina nätverk i hemlandet om hur det är i Sverige. Även uppgifter från södra Spanien gör gällande att man pratar om Sverige som ett möjligt destinationsland i ett tidigt skede. I ett fall pratade den spanska socialtjänsten i södra Spanien med en marockansk pojke som ville till Sverige då hans bror redan var placerad här.⁶⁸

Men uppgifter finns också om att flera barn och unga från Nordafrika sökt sig till Sverige när livet i Centraleuropa blivit för hårt. När de varit för djupt inne i de kriminella nätverk som exploaterar dem i droghandeln söker de sig till Sverige för att få skydd, en paus.⁶⁹

Men det finns många barn och unga som vittnar om att livet i Sverige kan vara allt annat än en fristad. Journalisten Katia Wagner har i boken *Pojkarna och de ensamma poliserna* från 2017 följt en rad barn och unga och beskriver deras utsatta livsvillkor.

“Rahman berättar att han fick olika id-handlingar till varje resa. När han skulle till Norge fick han ett norskt pass, skulle han till Spanien fick han ett spanskt. Det var chauffören som körde honom till flygplatsen som försåg honom med resedokumentet. Rahman hade alltid en ryggsäck som handbagage som vägde runt fem kilo. När de landade hämtades de av okända män som tog dem till en lägenhet. De stannade oftast en natt, ständigt övervakade, sedan reste de hem.”

“Då fick jag en annan ryggsäck med tillbaka. Den var lättare. Jag tror att det var pengar i, men jag vågade aldrig titta.”⁷⁰

En annan tonårspojke från Marocko som varit utnyttjad av kriminella nätverk berättar att:

“Förutom att sälja var jag också tvungen att tillverka och prova droger, så att de fungerade när de skulle säljas.”⁷¹

Generellt sett söker inte de unga pojkarna asyl förrän de kommer i kontakt med myndigheter. De kan leva en tid utan att någon vet om att de befinner

68 Intervju med José Carlos Cabrera Medina

69 Samtal med flera barn och unga från Marocko med erfarenhet från centraleuropeiska kriminella nätverk

70 Wagner, Katia (2017) *Pojkarna och de ensamma poliserna*

71 Pojke från Marocko 16 år

sig i Sverige, på flera orter berättar dock socialtjänst och polis att man med en ökad närvaro i riskmiljöerna numera upptäcker fler i ett tidigare skede.⁷² De flesta vet redan innan de kommer till Sverige att det inte är många från Marocko som får asyl men att det samtidigt är den enda vägen de kan gå för att få stanna, åtminstone ett tag.

“De hittade oss på båten [färjan mellan Helsingör/Helsingborg] när vi lämnade boxen [skidbox på en buss] och så fick vi åka till Migrationsverket i Malmö. Jag och en annan kille smet innan vi gick in och så åkte vi till Göteborg med tåg, fast där hittade polisen oss och så blev vi placerade ute i skogen. Då smet vi till Stockholm.”⁷³

Den nordafrikanska gruppen barn och unga har under många år blivit stämplad som mycket svår att ha att göra med, både i Sverige och i andra europeiska länder. Det är en mycket stigmatiserad och utsatt grupp som anses ha en benägenhet att avvika från placeringar, har problem med ett eget missbruk och egen kriminalitet samt har svårt att planera sin framtid.⁷⁴

“Jag kom till ett boende mitt i skogen, där fanns droger och det var omöjligt att vara kvar, och jag vill till stan, inte skogen, här känner jag ingen.”⁷⁵

Några av de myndighetspersoner som först träffar på killarna (det är främst killar som kommer från Nordafrika)⁷⁶ som rör sig i Stockholms riskmiljöer är uppsökande polis⁷⁷ och Ungdomsjouren⁷⁸. Sedan 2015 arbetar de vissa pass tillsammans för att på så sätt kunna få till ett bättre och mer effektivt arbete med barnen. Sedan de startat sitt arbete kan de som arbetar med insatserna se att antalet barn som har fått hjälp har ökat.⁷⁹ På Ungdomsjouren finns även en

regionkoordinator mot människohandel som arbetar i samverkan med polis och myndighetsutövande socialtjänst.⁸⁰ Regionkoordinatorer mot människohandel finns på flera platser i Sverige och de kan ge specialiserat operativt stöd på individnivå till exempelvis socialtjänst eller polis.⁸¹

“När barnen blir anvisade direkt till en kommun i Stockholms län försvinner de inte lika ofta, och då har vi möjlighet att arbeta med dem på ett bättre sätt.”⁸²

När kunskapen finns koncentrerad i den region dit barnen ofta söker sig då avviker de enligt socialtjänsten mer sällan. När det gäller den här gruppen verkar det också fungera bra med samverkan mellan socialtjänsterna i de regioner där barnen och ungdomarna helst uppehåller sig. Den nordafrikanska gruppen söker sig generellt sett till storstäder, något som socialtjänsten i flera europeiska länder vittnar om, och då kan det finnas en idé med att samarbeta storstäderna emellan för att inte tappa bort barnen.⁸³

Under 2017 har det i Stockholm uppmärksammats riktigt små barn i gatusituation, i stort sett samtliga har varit barn från Nordafrika som inte sökt asyl förrän de kommit i kontakt med myndigheter. Bland annat så påträffades två unga pojkar av polis och socialtjänst i centrala Stockholm under våren 2017, de placerades i jourhem och fördes till Migrationsverket för att söka asyl. Jourhemmet uppmärksammade att det verkade som att den äldre av pojkarna utnyttjade den yngre och anmälan upprättades. En vecka senare var de försvunna och ingen har hittills sett dem, troligen har de lämnat Sverige.

“Det är frustrerande att se hur de försvinner utan att ha några fungerande instrument för att hitta dem nere i Europa. Det internationella samarbetet kring de här barnen måste förbättras.”⁸⁴

72 Samtal med Ungdomsjouren Stockholm samt EKB-gruppen hos gränspolisen i Stockholm. EKB = Ensamkommande barn

73 Pojke från Marocko 11 år

74 Samtal med representanter för myndigheter och organisationer från Sverige, Madrid, Ceuta, Paris

75 Samtal med pojke från Marocko 16 år

76 Även om studier som exempelvis *Study on high risk groups* pekar på att det även kommer marockanska flickor till Europa (främst från den fattiga landsbygden), mycket färre än pojkarna och de tvingas ofta arbeta som hembiträden i marockanska familjer i exempelvis södra Spanien)

77 EKB-teamet vid Gränspolisen i Stockholm.

78 Ungdomsjouren finns på Framtid Stockholm, Stockholm stad.

79 Samtal med Jenny Selenius, Ungdomsjouren vid Framtid Stockholm samt regionkoordinator mot människohandel med barn.

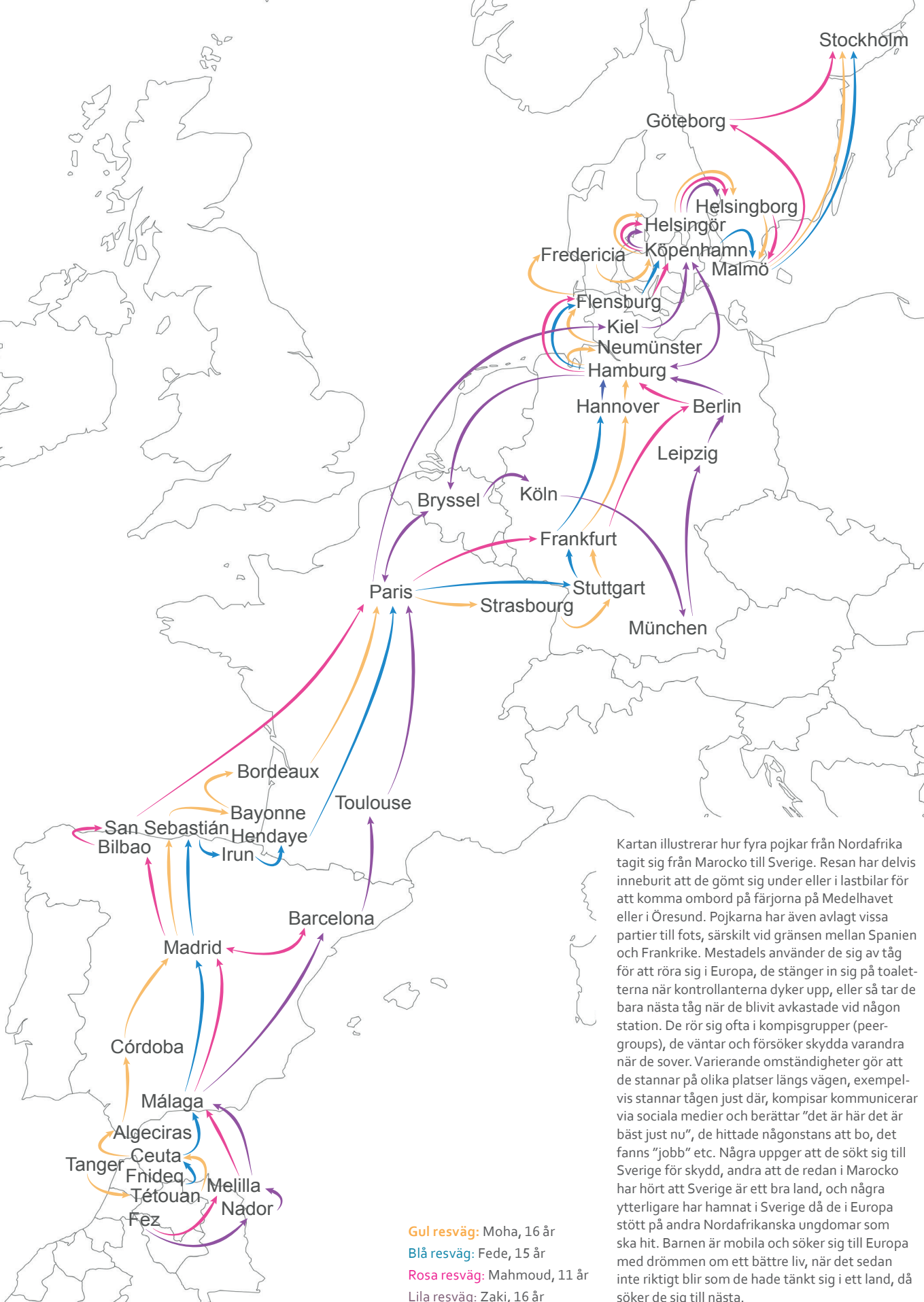
80 Se www.nmtsverige.se för en beskrivning av regionkoordinatorernas roll

81 Ibid.

82 Samtal med socialtjänst

83 Samtal med socialtjänst i Malmö och Stockholm

84 Samtal med Christian Frödén, EKB-gruppen vid Gränspolisen i Stockholm

Kartan illustrerar hur fyra pojkar från Nordafrika tagit sig från Marocko till Sverige. Resan har delvis inneburit att de gömt sig under eller i lastbilar för att komma ombord på färjorna på Medelhavet eller i Öresund. Pojkarna har även avlagt vissa partier till fots, särskilt vid gränsen mellan Spanien och Frankrike. Mestadels använder de sig av tåg för att röra sig i Europa, de stänger in sig på toaletterna när kontrollanterna dyker upp, eller så tar de bara nästa tåg när de blivit avkastade vid någon station. De rör sig ofta i kompisgrupper (peer-groups), de väntar och försöker skydda varandra när de sover. Varierande omständigheter gör att de stannar på olika platser längs vägen, exempelvis stannar tågen just där, kompisar kommunicerar via sociala medier och berättar "det är här det är bäst just nu", de hittade någonstans att bo, det fanns "jobb" etc. Några uppger att de sökt sig till Sverige för skydd, andra att de redan i Marocko har hört att Sverige är ett bra land, och några ytterligare har hamnat i Sverige då de i Europa stött på andra Nordafrikanska ungdomar som ska hit. Barnen är mobila och söker sig till Europa med drömmen om ett bättre liv, när det sedan inte riktigt blir som de hade tänkt sig i ett land, då söker de sig till nästa.

Om Mahmoud

I ett av dessa ärenden från maj 2017 har insatserna kring en mycket ung pojke från Nordafrika hitintills varit lyckade och av arbetet med pojken skulle man kunna dra vissa lärdomar. Pojken hittades av polis och socialtjänst (samarbetet mellan myndigheterna i Stockholm, se ovan) relativt snabbt efter ankomst till Sverige (han hann vistas i gatumiljö i cirka tre veckor innan han hittades), han blev tilldelad en socialsekreterare med tidigare erfarenhet av målgruppen, en engagerad god man, ett kompetent familjehem med tid över till pojken, en lyckad skolplacering i närheten av familjehemmet, fritidsaktiviteter i området och dessutom andra engagerade privatpersoner runt omkring. Och trots pojkens initialt mycket utsatta situation (som påbörjats innan han kom till Sverige), med missbruk och som offer för exploatering i kriminellt syfte, har en god samverkan mellan parterna samt kontinuitet fått honom att börja leva mer som ett barn som går på mellanstadiet än en ung pojke som drar runt i Europas riskmiljöer.⁸⁵

Pojkens gode man beskriver arbetet så här:

”Öppen och tydlig kommunikation är för mig A och O i arbetet med de här barnen. Det är flickor och pojkar som har blivit övergivna och svikna mer än en gång. Vi som möter dem här i Sverige har i uppgift att reparera en redan allvarligt skadad tillit till vuxenvärlden. De goda exemplen med gott samarbete mellan hem, skola och övriga viktiga vuxna ser jag som ett steg mot det målet!”

Pojken reste till en början därför att hans storebror redan fanns i Europa och då kändes det som att han också borde åka, för att få ett bättre liv och kunna skicka hem pengar till sin mamma. Han åkte tillsammans med några andra barn från Marocko och egentligen var målet England eller Kanada, men det var för svårt att ta sig dit så efter ett tag ute i Europa ändrade han sig och ville till Stockholm. Efter att ha varit omhändertagen i Madrid, avvikit därifrån och bott i en park alldeles invid boendet, provat att ta sig till Barcelona några gånger, så hamnade han i Paris där han bara stannade i några veckor.

”Det var inte alls bra i Paris, det var därför jag fortsatte.”⁸⁶

”I Tyskland pratade alla om Sverige och då ville jag också dit, det verkade bra för barn, jag tänkte att där kan jag jobba.”⁸⁷

Om Zaki

I ett av de otal ärenden med nordafrikanska ungdomar som inte haft samma tur eller möjlighet som Mahmoud ovan återfinns Zaki⁸⁸. Han kom till Sverige i juli 2016 och har på cirka 18 månader varit placerad på 12 olika boenden, ibland har han stuckit och ibland har han blivit flyttad trots att han trivs ganska bra. Vid samtalstillfällena är han officiellt avviken, bor på soffan hos en kompis utanför en svensk storstad och väntar på asylsamtal hos Migrationsverket. Hans frustration är stor, varför lyssnar inte de vuxna.

”Min socialsekreterare har jag knappt träffat, hon är otrevlig i telefon och förstår inte mitt liv, hon bara skickar mig till olika ställen hela tiden. Min gode man träffar jag nästan inte heller, hon bryr sig inte. Varför hatar alla marockaner? Varför får jag ingen hjälp?”⁸⁹

Zaki är kritisk mot hur han har blivit behandlad av svenska myndigheter. Han menar att hans önskan är att få ett normalt liv, men att det är omöjligt för honom att bevisa att han kan sköta sig om socialtjänsten flyttar på honom hela tiden och aldrig lyssnar på honom. Zaki har också bett om att få hjälp med att byta gode man då han inte känner förtroende för den han har, men han känner inte att han har fått den hjälpen.

”Till Marocko kan jag inte återvända... de [familjemedlemmar] har hotat att döda mig, det var därför jag flydde till Europa, och nu är jag i Sverige.”⁹⁰

Det har också blivit normalt för Zaki att sticka iväg så fort det inte känns rätt eller bra. Att fly är en strategi för många av de barn och unga som kommer till Sverige och har upplevt traumatiska händelser,

⁸⁵ Intervjuer med pojken, hans socialsekreterare, gode man samt familjehem.

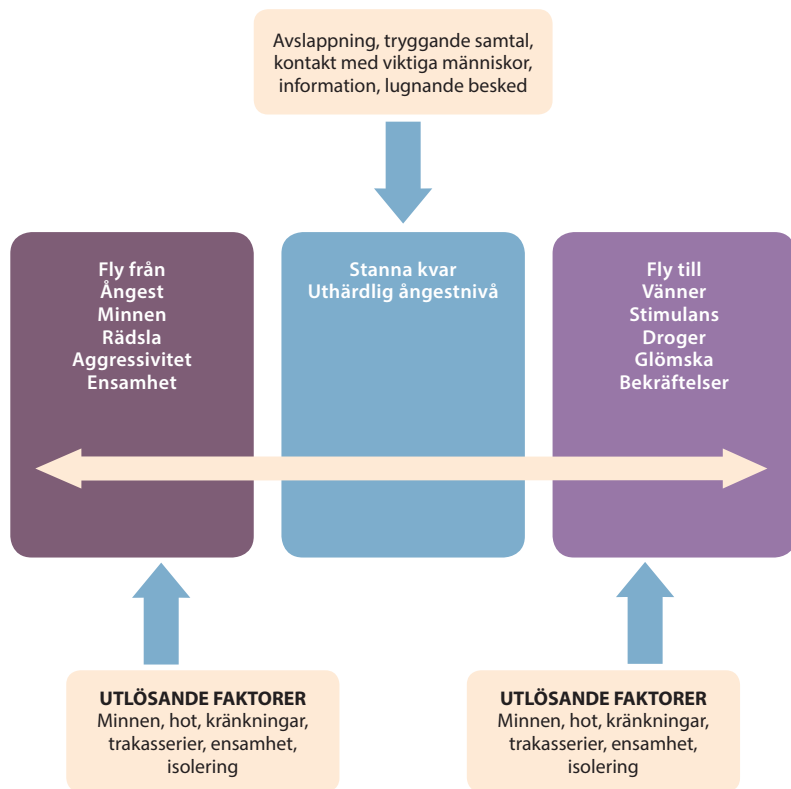
⁸⁶ Mahmoud, 11 år, rosa resväg på Europakartan

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Zaki, 16 år. Se lila resväg på Europakartan samt Sverigekartan.

⁸⁹ Samtal med Zaki

⁹⁰ Ibid.

Fly från eller fly till?

I skriften *Den långa resan* beskrivs en del av problematiken kring barnens flyktbeteende genom denna illustration. I texten nämns också:

En del barn är starkt känslomässigt knutna till vuxna som utnyttjat dem, de vill inte avslöja vad de varit med om, och många gånger söker de sig tillbaka till de människor som hotat och utnyttjat dem. En välbekant livsstil, droger, vänner och nöjen kan också locka.

Flykten kan också handla om att fly från något. Det kan också handla om att det är outhärdligt att stanna upp och att känna efter. När tillvaron helt plötsligt stannar upp, till exempel vid en placering på ett boende, innebär det en stor förändring för de barn som utsatts för människohandel. Det blir en utmaning att orka och våga stanna kvar i alla de känslor och minnen som tränger på. Det är lätt att ta till alla de invanda vägarna för att fly och komma bort. Ångestnivån måste hållas på en uthärdlig nivå.

Avslappning, tryggande samtal, kontakt med viktiga människor, information eller lugnande besked kan vara till hjälp. Att förstå vad som utlöser flyktbeteendet är ett första steg mot att förebygga det.

Källa: Landberg, Å. et al (2016) *Den långa resan. Möten med barn som misstänks vara utsatta för människohandel och sexuell exploatering.*

och särskilt i de fall då barnet eller den unge tidigare inte fått något stöd från myndigheter.

"En gång när de skulle flytta mig så körde de [polisen] till flygplatsen utan att berätta vart vi skulle, jag trodde att de skulle skicka mig till Marocko, jag var jätterädd tills jag såg att vi skulle till Norrland."⁹¹

När han väl kom fram till boendet i norra Sverige ville han bara tillbaka till kompisarna i staden i Mellansverige, och eftersom han var van att klara sig själv och det ändå inte kändes som att någon brydde sig stack han efter en vecka och tog tåget dit han ville. Zaki sov på stationerna, tog lite mat, hängde hos någon äldre landsman. Samhället hade vid denna tidpunkt ingen aning om var han var eller med vem han var. Under den här tiden blev han bland annat utnyttjad av äldre personer för olika fickstöder, eftersom han var yngst kastade de stöldgodsen till honom när polisen kom.

Efter detta blev han så småningom hittad av polis och placerad på ett av Statens institutionsstyrelses⁹² boenden där han till viss del trivdes då han fick gå i skola, lära sig simma och äta riktig mat. Men samtidigt var det svårt att vara instängd.

"Jag försökte döda mig själv, med en kabel på halsen."⁹³

Efter ytterligare några placeringar avviker han igen i december 2017, i januari är han kallad till Migrationsverket för asylintervju, dit han också går med sitt offentliga biträde. När asylintervjun lider mot sitt slut knacker det på dörren och polisen kommer in för att återigen ta honom till ett av Statens institutionsstyrelses boenden.⁹⁴

Det har varit svårt att komma i kontakt med socialtjänsten i den kommun som är ansvarig för Zakis ärende, efter cirka två månader svarar slutligen chefen för individ- och familjeomsorgen i den

91 Samtal med Zaki

92 Ibid

93 Samtal med Zaki

94 Samtal med Zakis offentliga biträde

aktuella kommunen att det finns delar av ärendet som skulle ha kunnat skötas på ett mer adekvat sätt.⁹⁵ Det chefen för individ- och familjeomsorgen tillstår är bland annat:

- Att det har varit alldeles för många handläggare inblandade i Zakis ärende, upp till fem olika personer från och med juli 2016 till och med februari 2018.
- Att socialtjänsten inte har besökt Zaki i den omfattning som rekommenderas.
- Att Zaki inte har informerats tillräckligt inför varje flytt eller omplacering då han i vissa fall (som när han flögs till norra Sverige) uppenbarligen inte förstått varför eller vart han flyttas.
- Socialtjänsten i kommunen har i detta ärende inte heller tagit kontakt med socialtjänsten i närliggande större kommuner för att söka råd och stöd i handläggningen av ett för den aktuella kommunen mycket ovanligt och svårt ärende. Kommunen har brukat göra detta i andra typer av sällanärenden som kräver specialistkompetens men har alltså inte gjort det i Zakis ärende.

Chefen för individ- och familjeomsorgen berättade också att man ansökt om ett byte av gode man men att den ansökan inte beviljats. Zaki har dock inte informerats om detta och tror fortfarande att ingen har försökt hjälpa honom att byta gode man. Att lyssna på barnet och se till att det förstår informationen är en del av socialtjänstens uppdrag. Att Zaki blivit flyttad på upp till 11 gånger under sin tid i Sverige är dock inget som den aktuella socialtjänsten ser som en konsekvens av deras handläggning, snarare beskrivs flyttarna som enbart ett resultat av att pojken inte kunnat bete sig på de olika boendena.⁹⁶ Följande karta illustrerar Zakis placeringar i Sverige sedan han kom i juli 2016.

I ärendet med en annan marockansk pojke, i samma ålder som Zaki, har socialtjänsten i den ansvariga kommunen (inte samma som Zakis) varit mer lyhörd till pojkens behov.⁹⁷ Ashraf har under flera års tid blivit utnyttjad av ett kriminellt nätverk i Centraleuropa, och har förutom flera fysiska skador och ett eget missbruk, en stor rädsla för att bli hittad nu när han tagit sig till Sverige. Under den initiala placeringen har han precis som Zaki avvikit vid flera

Den här kartan illustrerar Zakis väg in i Sverige samt totalt 12 placeringar under hans första 18 månader i Sverige (tre gånger totalt i Vara kommun). Han kom in i Sverige via Helsingborg gömd i en lastbil tillsammans med några andra barn från Nordafrika. Väl i Sverige upptäcktes de av svensk polis som tog dem till Malmö där han blev anvisad en kommun. Efter detta har han beskrivit att ingen lyssnat på honom när han berättat att han inte mått bra eller inte trivts, han har bara flyttats, eller så har han stuckit ifrån boendet, precis som han gjort vid många andra tillfällen tidigare när det känts för svårt. Ansvarig socialtjänst medger bland annat att de inte har besökt Zaki tillräckligt många gånger och att för många handläggare varit involverade i besluten kring honom. **Ingen har heller frågat honom om han varit utsatt för någon form av exploatering.**

95 Samtal med chefen för individ- och familjeomsorgen i aktuell kommun.

96 10 av placeringarna är gjorda av aktuell socialtjänst.

97 Samtal med god man samt den kommun som tog emot Ashraf i ett initialt skede

tillfällen, men alltid svarat i telefon och hitintills alltid kommit tillbaka. Socialtjänsten ville flytta honom till ett boende närmare en storstad men efter ett besök hos Ashraf, tillsammans med pojkens gode man, förstod man att pojken var rädd för att bo närmare storstan och att han ändå tyckte om boendet och området och gärna ville vara kvar. Att försöka bygga en trygg miljö kring ungdomen är första steget i en traumamedveten omsorg, att hela tiden omplacera vid motgångar eller då ungdomen avviker kan få en motsatt effekt.⁹⁸ Ashraf har börjat lugna ner sig, har en bra kontakt med socialtjänsten, god man och en kontaktperson, medan Zaki upplever rotlöshet och uppgivenhet, *”det är ändå ingen som lyssnar”*⁹⁹.

Migrationsverket har en mall för rapportering av misstänkt människohandel. Sedan den började användas, samt utbildningen av Migrationsverkets handläggare intensifierats, har man på myndigheten kunnat se en ökad andel personer som misstänkts ha utsatts för människohandel och/eller annan exploatering.¹⁰⁰

98 Rädda barnen (2016) *Mer om traumamedveten omsorg*.

99 Samtal med Zaki

100 Samtal med Kajsa Törnqvist Netz, samordnare Människohandel på Migrationsverket

Men som barn eller ung måste man också våga berätta för Migrationsverket och socialtjänsten vad man har varit med om. Litar man likt Zaki inte på vuxna i allmänhet och på myndighetspersoner i synnerhet kan det bli svårt att våga tala om exploatering, missbruk, människohandel, sexuellt utnyttjande och eventuella egna brott. En annan nordafrikansk pojke berättar att:

*”Migrationsverkets samtal kändes som ett polisförhör.”*¹⁰¹

Pojkens gode man berättar:

”Jag hade hört om att Mig [Migrationsverket] har särskilda barnhandläggare som har hand om barnärenden, men jag tror inte att hon som träffade pojken var det. Min upplevelse var att handläggaren gav information och ställde frågor på samma sätt som hon skulle ha gjort i möte med en vuxen person, det vill säga utan att anpassa sitt språk och förhållningssätt. Hon pratade till exempel om att pojken med hjälp av

101 Pojke från Marocko 14 år

'muntliga uppgifter ska göra sin underårighet sannolik'.

Handläggaren konfronterade även pojken med uppgifter som han lämnat vid det inledande samtalet på Mig (när pojke sökte asyl) men som skiljer sig från senare uppgifter. Vid det inledande samtalet på Mig så hade pojken uppgett att han har föräldrar i hemlandet medan han under det fördjupade ansökningssamtalet (då god man satt med) samt under asylutredningen vidhöll att han bott på barnhem och på gatan och aldrig träffat sina föräldrar.

Pojken gavs förstås tillfälle att bemöta de motstridiga uppgifterna och han svarade att han vid sin ankomst till Sverige varit rädd och förvirrad och skämts för att erkänna för myndigheten i det nya landet att han faktiskt aldrig träffat sina föräldrar. För att känna sig mindre ensam hade han då berättat att han har familj i hemlandet.¹⁰²

Det är också viktigt att som vuxen få barnet eller den unge att förstå att det går att ändra den version man kanske först berättade för Migrationsverket, socialtjänsten eller på boendet. Som överlevnadsstrategi kan det i ett initialt skede vara lockande att byta ålder och identitet, detta för att man tror att det exempelvis ska bli lättare att få ett tillstånd. I Nordafrika, på vägen genom Europa och på sociala medier delar andra med sig om tips på vad som är bäst att säga och göra i varje land, hur man bäst tar sig över gränsen och var man söker hjälp. Men om man sedan har ett verkligt skyddsbehov, exempelvis har varit utsatt för människohandel eller exploatering, då kan det bli riktigt komplicerat om man har flera identiteter.

Rashids pappa blev mördad utanför hemmet i Marocko då Rashid var 14 år, hans mamma och syster försvann och han stack också då hotet var riktat mot hela familjen. Från att ha levt i en ganska vanlig medelklassstillvaro med skola och fritid hamnade han på gatan i Rabat, putsade skor, utnyttjades sexuellt, gjorde lite av varje.

"I början visste jag inte hur man klarade sig på gatan men jag lärde mig."¹⁰³

Rashid tog sig så småningom på falskt pass till Istanbul där han arbetade i illegala små fabriker för att få ihop pengar till båtresan över till Grekland. Pengarna räckte inte och han fick erbjudande om att köra en båt med flyktingar över vattnet. Rashid hade aldrig kört en båt, det var vågigt och båten kapsejsade ganska långt från land, flera människor drunknade och Rashid simmade allt han kunde.

"Sedan åkte jag i en lastbil ända till Sverige, jag åt ingenting på flera dagar."¹⁰⁴

Rashid berättade inte så mycket för Migrationsverket vid ankomst till Sverige, inte för socialtjänsten eller på boendet heller, han vågade inte berätta om dödshotet hemma, eller om båtfärden, han mådde dåligt, skämdes och tänkte att ingen skulle tro honom. Dessutom uppgav han ett annat namn och en annan ålder när han sökte asyl, det var bäst att ingen fick veta att han var i Sverige. När 18-årsdagen närmade sig avvek han från boendet. Efter knappt två år i Sverige tog han sig först till Holland, sedan Belgien och slutligen till Frankrike, där han nu tidvis bor på gatan, papperslös.

Det är viktigt att vuxna som träffar barn och unga som tillhör någon form av riskgrupp har kunskap och utbildning om människohandel och exploatering och dessutom vågar fråga, skapa en relation till barnet och sedan fråga igen. Många av de barn och unga som kommer till Sverige har rest på egen hand, klarat sig själva under ganska lång tid, de har en hög misstro mot myndigheter och behöver känna att de kan få stöd om de berättar.

Barn som är potentiella offer för människohandel bör placeras på boenden med en hög omsorgsnivå, hög personaltäthet och trauma-medveten omsorg bör finnas tillgänglig. När det gäller barn ska en bedömning göras utifrån barnets bästa för att identifiera en hållbar lösning på sikt.¹⁰⁵

En övervägande majoritet av de pojkar och ungdomar från Nordafrika som har intervjuats i samband med denna studie har på ett eller annat sätt

103 Samtal med Rashid 17 år

104 Ibid.

105 Länsstyrelsen i Stockholms län (2016) *Manual*, sida 29

102 Samtal med god man till pojke från Marocko, 14 år

utnyttjats av enskilda vuxna och större eller mindre kriminella nätverk, i hemlandet, på vägen genom Europa och i vissa fall även i Sverige. Att de ibland även är inblandade i egen brottslighet och missbruk bör inte ta fokus från det faktum att de även är offer för exploatering. En samlad kunskap om gruppens särskilda behov, som i exemplet med Mahmoud, eller en vilja att söka denna kunskap, som i ärendet med Ashraf, är alltid att förorda framför en bristfällig handläggning som i Zakis fall.

”En 17-årig pojke från Marocko som vi har här på HVB-hemmet har tidigare bott både i Spanien och Frankrike, han är snäll och hjälper till men vill helst inte gå i skolan, kan inte koncentrera sig. Socialsekreteraren berättar att det finns en oro kring hans missbruk av hasch. Ibland försvinner han i några dagar och vi har lite kontakt per telefon, när han är tillbaka berättar han att han har hängt med kompisar, spelat dataspel. Men sedan får vi samtal från polisen om att han har blivit tagen för stöld och fått telefonen beslagtagna, då såg vi att han blev orolig, för telefonen alltså, orolig för att behöva berätta för andra att han inte längre har telefonen.”¹⁰⁶

Pojken ovan har sedan samtalet med HVB-hemmet i november 2017 avvikit och är troligen i ett annat europeiskt land där han har släktingar. Mycket tyder på att pojken varit utsatt för påtryckningar av äldre men också utnyttjat andra, mindre pojkar från Nordafrika när han begått brott. Han blev tagen av polis vid flera tillfällen under tiden i Sverige men enligt boendet blev det aldrig någon utredning, alla lades ner då brott inte kunde styrkas. Varken polis eller socialtjänst har utrett misstankar om människohandel trots att Migrationsverket flaggat för detta redan vid hans ankomst till Sverige.¹⁰⁷

Barnet eller den unges egen kriminalitet bör sättas i sitt sammanhang. Ett ensamkommande barn som befinner sig i olika riskmiljöer, stjälar, hotar, rånar, bär droger och/eller har ett eget missbruk, bör inte bara omhändertas, utan bör också få frågor om de personer som eventuellt tvingar barnet att utföra

vissa brott. Barnet bör också få stöd från vuxna så att det vågar berätta vad som hänt.¹⁰⁸

Så snart ett potentiellt offer antas vara ett barn ska socialtjänsten informeras. Socialtjänsten ska följa barnet under hela processen och ha ett nära samarbete med rättsvårdande myndigheter, Migrationsverket (om det handlar om ett ensamkommande asylsökande barn) och andra aktörer till dess att en hållbar lösning med hänsyn till barnets bästa har identifierats och implementerats.¹⁰⁹

Trygghet

När situationen känns tillräckligt trygg, med vuxna runtomkring som visar att de stannar kvar, trots att barnet kanske avvikit vid flera tillfällen, kan det bli enklare att våga berätta om det man har varit med om. De vuxna på boendet eller en god man kanske till och med åker och hämtar hem en avviken ungdom, visar att det är någon som bryr sig och oroar sig.

Om Moha – att våga berätta¹¹⁰

Redan när Moha tog sig upp genom Spanien så visste han att de snart skulle ta kontakt med honom för att säga vart han skulle åka. Han förstod att han skulle vara tvungen att jobba för dem någonstans i Europa. Sälja droger, transportera dem, få pengar som han kan skicka hem till mamma, kanske få snygga kläder. Under lång tid jobbade han sedan för nätverket, det var allt annat än glamoröst, han fick tillverka droger, prova dem, sälja och transportera. Han utvecklade ett eget missbruk och självskadebeteende under tiden och var konstant rädd. Väl i Sverige berättade han inte något för Migrationsverket och lite grann för socialtjänsten. Han placerades i familjehem och efter att ha avvikit några gånger men hämtats hem av vuxna som brydde sig om honom började han att berätta då frågan om exploatering ställdes. I samtalet kring hans resa blir han tillfrågad om varför han inte berättat om allt detta innan.

”Ingen annan har frågat det här förut.”¹¹¹

106 Intervju med en föreståndare för ett HVB-hem i södra Sverige, vid tidpunkten för intervjun (21 november 2017) hade de två marockanska ungdomar födda år 2000 placerade hos sig.

107 Samtal med tjänsteperson vid Migrationsverket

108 Länsstyrelsen Stockholm (2016) Manual, sida 17

109 Länsstyrelsen Stockholm (2016) Manual, sida 17

110 Moha, 16 år, gul resväg på Europakartan.

111 Samtal med Moha

Moha fortsätter:

*“Ingen här vet om att det händer.”
[droghandeln i Europa]*

När ett barn eller en ungdom slutligen vågar berätta om situationer där exploatering skett måste de vuxna runt omkring kunna ge stöd och agera. Om man som vuxen möter ett barn som är eller har varit utnyttjad och inte vet vad man ska göra av informationen bör man förutom en polisanmälan alltid prata med ansvarig socialtjänst.

Om ett barn misstänks vara offer för människohandel är socialtjänsten den myndighet som har huvudansvaret vad gäller att utreda om ett barn behöver stöd från socialtjänsten samt avgöra om barnet behöver omedelbart skydd.¹¹²

Yrkesverksamma kan även ta kontakt med det Nationella metodstödsteamet och/eller de regionala koordinatörerna mot prostitution och människohandel.¹¹³

Att tänka på:

- Samverkan mellan polis och socialtjänst ger god effekt när det gäller arbetet med barn i gatusituation men skulle kunna utvärderas mer systematiskt
- Egen kriminalitet kan också vara en riskfaktor och en indikation på människohandel
- Säkerhetsställa traumamedveten omsorg som en del i att förebygga flyktbeteenden (att barnen konstant avviker från olika boenden)
- Kunskapen om olika riskgrupper för människohandel och exploatering måste öka hos samhällets aktörer som möter utsatta barn och unga

112 Länsstyrelsen Stockholm (2016) Manual, sida 12

113 www.nmstsverige.se

Medföljande barn

En av de grupper som kan anses ha en hög risk att från tidig ålder komma i kontakt med olika former av människohandel och/eller exploatering är de barn som har en relation till offer och/eller förövare. Ett barn som följer med mamma som exploateras, kanske ett barn vars föräldrar utnyttjar andra barn/vuxna, ett barn som föds in i en människohandelssituation eller ett barn som blir lämnat kvar i hemlandet under tiden föräldrarna exploateras i exempelvis Sverige.

Det är svårt att veta hur många medföljande barn som finns i Sverige. I den nationella metodstöds-telefonen har det under 2017 registrerats 26 medföljande barn till utsatta vuxna, under 2016 var motsvarande siffra 8 barn. Innan 2016 registrerades inte medföljande barn på ett systematiskt sätt.¹¹⁴ Även 63 barn till brottsutsatta fanns i hemländerna.

Plattformen civila Sverige mot människohandel¹¹⁵ har under de senaste åren uppmärksammat och försökt att lyfta frågan om de medföljande barnen och deras rätt att få brottsofferstatus. Under plattformens paraply finns organisationer och skyddade boenden som på något vis direkt eller indirekt kommer i kontakt med offer för människohandel. De för även statistik över de barn som kvinnorna de har kontakt med uppger att de har, i den senaste mätningen var det totalt 80 barn i Sverige eller i hemländerna.¹¹⁶

Dessa barn bör inte bara anses vara en riskgrupp därför att de från tidig ålder kan ha bevittnat och/eller upplevt våld, mot sig själv eller nära anhörig, utan också för att deras omsorgspersoner ofta inte kan ta hand om dem på ett tillbörligt sätt utifrån rådande situation. De medföljande barnen behöver inte vara direkt inblandade i människohandeln, men i och med föräldrarnas utsatta livssituation blir även barnens situation extra prekär. Detta särskilt i de fall då både barnen och föräldrarna är papperslösa.

På ett skyddat boende i en kommun i södra Sverige befann sig under en tid en kvinna som varit utnyttjad i prostitution. Hon hade ett mycket traumatiserat barn i förskoleåldern med sig. Den lilla flickan hade vid flera tillfällen varit med då mamman

blivit utsatt och exploaterats i prostitution och det var omöjligt att separera flickan från mamman, hon bara skrek. Det skyddade boendet (som helt bekostade kvinnans och barnets vistelse på boendet) sökte tillsammans med kvinnan upp socialtjänsten för att ansöka om ekonomiskt bistånd och stöd till barnet. När den aktuella socialtjänsten inte ansåg att kvinnan och flickan hade rätt att ansöka om ekonomiskt bistånd på grund av sin papperslöshet, lyckades boendet ändå ordna med en kontakt för flickan på barn- och ungdomspsykiatri i området. Flickan mådde efter ett tag bättre men kvinnan valde att flytta till en kommun i en annan del av Sverige som gav henne möjlighet till ekonomiskt stöd. Stödet till flickan upphörde i och med flytten.¹¹⁷

I ärendet ovan valde kvinnan att flytta från det skyddade boendet till en annan kommun som kunde erbjuda henne och barnet ekonomiskt stöd, något som vistelsekommunen inte velat ge. I och med detta förlorade barnet det upparbetade stödet från BUP samt relationen till en kontaktperson, något som skulle ha kunnat förhindras om fokus legat på barnets bästa.

“Vi har en kvinna från ett afrikanskt land här på boendet, hon skulle som minderårig giftas bort i sitt hemland, vilket hon inte ville och så fick hon ett erbjudande om att börja arbeta i Europa. När hon väl kom till södra Europa handlade det om prostitution och efter några år där lyckades hon fly och söka asyl i Sverige. När hon kom var hon gravid och barnet föddes här och så har hon fått avslag på sin ansökan och ska tillbaka till det land i Sydeuropa där hon registrerades först.¹¹⁸ Men barnet är fött här, mamman riskerar att åter hamna i samma människohandelnätverk om hon utvisas till södra Europa. I sitt land riskerar hon sitt liv då hon flytt från ett arrangerat äktenskap, hon har PTSD¹¹⁹, ångest och är rädd, och till råga på allt har den 4-åriga sonen ännu ingen förskoleplats, något han verkligen skulle behöva mitt i allt detta.”¹²⁰

117 Samtal med verksamhetschef för ett skyddat boende

118 I enlighet med Dublinförordningen <https://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Fakta-om-migration/Fakta-om-uppehallstillstand/Dublinforordningen.html>

119 PTSD Post Traumatic Stress Disorder <http://krisochtraumacentrum.se/kunskap-om-trauma/traumarelaterade-diagnoser/>

120 Samtal med verksamhetsansvarig på ett skyddat boende i Mellansverige

114 Länsstyrelsen Stockholm <http://www.lansstyrelsen.se/Stockholm/Sv/nyheter/2018/Sidor/myndigheterna-identifierar-fler-offer-for-manniskohandel.aspx>

115 Plattformen civila Sverige mot människohandel <https://manniskohandel.se/>

116 Ibid.

Alla barn har enligt barnkonventionen rätt till lek och återhämtning, för barn och unga i utsatta livssituationer är det särskilt viktigt för att läka eventuella trauman.¹²¹

“En del barn som är traumatiserade kan ha svårt att leka och det är egentligen samma principer som gäller för dessa barn, att de ges tid och utrymme samt att trygghetsaspekten för dessa barn är allra viktigast. Om barn blir för otrygga eller utsatta för fara så kan de inte leka och utforska samtidigt utan de är inställda på att hålla koll på faran och söka skydd. För dessa barn handlar det alltså om att försöka skapa tillräcklig trygghet och stabilitet i barnets vardagsliv för att leken ska kunna komma igång igen.”¹²²

Risken finns också att de medföljande barnen inte identifieras som barn som bevittnat våld och är i behov av egna stödinsatser. De medföljande

barnen tillmäts idag ingen egen brottsofferstatus men enligt socialtjänstlagen ska socialnämnden särskilt beakta att barn som bevittnat våld eller andra övergrepp, av eller mot närstående, är brottsoffer.¹²³ Sedan lagändringen den 1 januari 2013 gäller att socialnämnden ansvarar för att barn får det stöd och den hjälp som de behöver, och det nya stycket gäller även barn som utsatts för brott. Med ordet bevittna menas huvudsakligen att någon har sett eller hört något hända. Även här görs socialtjänsten till ansvarig för att barn, och de närstående, får det stöd och den hjälp de behöver.¹²⁴ Den nyligen avslutade utredningen om ett stärkt barnperspektiv för de barn som vistas i skyddat boende lade förutom förslag om olika kvalitetskrav även förslag på att barn som vistas på ett sådant boende ska få ett eget beslut om placering av socialnämnden. Utöver detta föreslås också att barnets rätt till skolgång och hälsovård säkerställs samt att skyddade boenden ska vara tillståndspliktiga.¹²⁵

Även medföljande barn till förövare som befinner sig i Sverige bör utredas av socialtjänsten trots att

121 Rädda Barnens Centrum för barn och unga i utsatta livssituationer <https://www.raddabarnen.se/vad-vi-gor/mer-om-vad-vi-gor/centrum-for-barn-och-ungdomar/barn-och-lek/>

122 Sofia Bidö, verksamhetsledare, intervjuas om barn och lek på Rädda Barnens hemsida, Centrum för barn och unga i utsatta livssituationer <https://www.raddabarnen.se/vad-vi-gor/mer-om-vad-vi-gor/centrum-for-barn-och-ungdomar/barn-och-lek/>

123 Socialtjänstlag (2001:453) 5 kap. 11 §

124 Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) Kunskapsbanken

125 SOU 2017:112 Ett fönster av möjligheter – stärkt barnrättsperspektiv för barn i skyddat boende

de kanske inte alltid verkar som att de befinner sig i direkta människohandelssituationer, men alla barn ska utredas på samma villkor.

I det så kallade Örebroärendet från 2016¹²⁶, som även nämns i kapitlet om barn och unga från andra EU-länder, fanns det två små barn till de personer som dömdes för människohandel i målet, varav ett barn i 4-årsåldern som tidvis bott med föräldrarna när de vistats i Sverige, men även med sin faster i Rumänien. Under tiden i Sverige födde den sedermera dömda kvinnan ett till barn i Sverige som placerades i jourhem som sedan blev barnets familjehem.¹²⁷ Aktuell socialtjänst samt familjehemmet ska under tiden föräldrarna är frihetsberövade sörja för att umgänget mellan barnet och dess vårdnadshavare fungerar. Vid tillfället för skrivandet av denna rapport bor syskonen på olika ställen och vårdnadshavarna sitter fortfarande frihetsberövade.

I ärendet Mossgruvan hittades tre barn i misärliknande förhållanden i en lagerlokal i Ljusnarsberg i januari 2017. Två män från Bulgarien dömdes för människohandel till 4 år och 2 månader samt 10 års utvisning.¹²⁸ Den kvinna som till en början var häktad för medhjälp hade en liten bebis med sig som också

bodde i lagerlokalen. Bebisen befann sig även en tid inne på häktet tillsammans med mamman tills kvinnan släpptes och avskrevs från målet.

De två större barnen som påträffades var i förskoleåldern och medborgare i Bulgarien, de hittades tillsammans med övriga utsatta personer i lagerlokalen. De hade under drygt tre veckor bott tillsammans med sina föräldrar i det övre rummet där det var mycket kallt. Familjen kom från fattiga förhållanden i Bulgarien och hade blivit lurade till Sverige med löfte om arbete. I lagerlokalen fanns det sprit, trasiga glasflaskor, en undermålig sanitär miljö och maten de fick äta kom från containrar med gammal mat. Socialtjänsten bedömde att föräldrarna till de två barnen hade en bra anknytning till barnen, hade blivit lurade till Mossgruvan och inte brast i sitt föräldraskap så de flyttade hela familjen till ett mer adekvat boende.¹²⁹ Familjen har nu återvänt till Bulgarien.

De medföljande barnen får uppleva våld i olika situationer. En familj från Mellanöstern kom till en stad i västra Sverige för att pappan i familjen skulle arbeta i en restaurang. Familjen, som även bestod av mamma och tre barn, var papperslös och bodde hos arbetsgivaren som exploaterade pappan. Vid flera

126 Örebro tingsrätt. Dom (deldom) i mål B 1208-16 (2016-07-15)

127 Samtal med regionkoordinator mot människohandel

128 Örebro tingsrätt. Dom (deldom) i mål B 351-17 (2017-11-21)

129 Samtal med socialtjänsten i aktuell kommun

tillfällen bevitnade barnen hur arbetsgivaren, tillika bostadsvärden, misshandlade pappan.¹³⁰

Barn kan också användas som påtryckningsmedel i människohandelsituationer. UNICEF Spanien beskriver i en rapport från 2017 hur afrikanska kvinnor medvetet våldtas och "görs gravida" under sin färd upp mot Europa. Dels blir det lättare för dem att få stanna i exempelvis Spanien om de är gravida eller har ett barn med sig, men barnen används också som påtryckningsmedel utifall kvinnorna försöker dra sig ur den sexuella exploatering de utsätts för.¹³¹

I Sverige finns det även en relativt stor grupp papperslösa barn¹³², de kan bli papperslösa för att familjen har gått under jorden efter ett avslag från Migrationsverket, eller så har familjerna aldrig givit sig till känna för svenska myndigheter.

Det kan exempelvis vara barn från olika länder i Asien vars föräldrar arbetar på oklara grunder här i Sverige, barnen går i skolan under flera år men kommer inte in i systemet. Vistelser i Sverige på upp till exempelvis åtta år är inte ovanligt och när någon av familjerna till sist ändå kommer i kontakt med svenska myndigheter pratar barnen perfekt svenska och har hunnit avlägga en stor del av sin skoltid i Sverige. Barnens osäkra boendeförhållanden, den ekonomiska utsattheten samt i vissa fall missbruk hos föräldrarna är saker som uppdagas när familjerna kommer i kontakt med myndigheter. Att flera familjer bor i en och samma lägenhet är inte ovanligt.¹³³

För dessa barn är möjligheten att gå i skolan en skyddsfaktor, att trots papperslösheten ha en fast punkt med trygga vuxna dit barnet går dagligen. Svårigheter kan uppstå vid skollov eller under helger då ingen egentligen vet vad barnet gör eller befinner sig. I studien "*Bli inte hopplösa*" – en studie om vardagsstrategier hos barn på flykt i en papperslös situation¹³⁴ beskrivs en del vardagsituationer som hotfulla och hopplösa för de barn som lever som papperslösa. Att gå i skolan är bra, men samtidigt är barnen rädda för att bli upptäckta av exempelvis

myndigheter när de går till och från skolan. De befinner sig i ett tillstånd av *konstant beredskap*.¹³⁵

Ett av de uppenbara problembarnen kan få i sitt dagliga liv är exempelvis deltagandet i fritidsaktiviteter ordnade av kommunen och/eller föreningar. Visserligen tillåts ofta barnen delta i träningar men när det kommer till matchspel kan det bli komplicerat om ett personnummer saknas, särskilt då barnen fyller 15 år, spelar fotboll och behöver ett personnummer eller LMA-nummer¹³⁶ för att få ingå i laggrupperna.¹³⁷ Många föreningar och organisationer löser frågan med papperslösa barn på olika sätt, men för ett barn är det en stor påfrestning att hela tiden behöva hitta alternativa sätt för att klara vardagen.

*"Här på skolan har vi en 8-årig pojke från ett latinamerikanskt land som kom till Sverige med sin mamma för några månader sedan. De är papperslösa och pojken har nu äntligen fått börja i skolan, som han verkar tycka mycket om. Problemet är att mamma inte kommer till mötena hos oss som samordnar skolgången, hon arbetar mycket (städning bland annat) och pojken sitter ensam på kvällarna. Han berättar också att mamman har nya kompisar hela tiden. Tillfälligt har vi ordnat så att han får mat med sig från skolan, men det håller inte i längden. Eftersom han och mamma är papperslösa har vi försökt att lösa situationen utan att i första hand blanda in socialtjänsten, men vi känner oro för pojken och vet inte exakt vad vi ska göra."*¹³⁸

Flera skolenheter i olika delar av Sverige har vittnat om samma problematik. De har uttryckt en oro för det papperslösa barnet, en oro som i andra fall troligen skulle ha lett till en anmälan till socialtjänsten¹³⁹, men de väljer att lösa situationen själva eftersom skolpersonalen är oroliga för att det papperslösa barnet och dess familj ska få problem med myndigheterna. I samband med intervjuer med

130 Samtal med regionkoordinator

131 UNICEF España (2017) sida 34

132 Här kommer ordet papperslös att användas då bland annat lagarna som reglerar skola och hälsovård för papperslösa barn just använder det ordet. En del påpekar att barnen kanske visst har "papper" men kanske inte tillstånd och att de i så fall skulle kallas tillståndslösa.

133 Samtal med tjänsteperson vid Migrationsverket

134 Asher, H. och Wahlström Smith, Å. (2016) *Bli inte hopplösa*

135 Asher, H. och Wahlström Smith, Å. (2016) *Bli inte hopplösa*

136 LMA-nummer (Migrationsverkets tillståndsnnummer för de personer som söker asyl i Sverige) <https://www.migrationsverket.se/Privatpersoner/Skydd-och-asyl-i-Sverige/Medan-du-vantar/LMA-kort.html>

137 Samtal med Stockholms Fotbollförbund

138 Samtal med skolkurator vid mottagningsenheten för nyanlända barn i en kommun i Mellansverige

139 Skolverket <https://www.skolverket.se/skolutveckling/miljo-och-halsa/elevhalsan/samverkan-kring-barn-som-far-illa/anmalningsskyldighet-1.105103>

skolpersonal ansåg de flesta att det kändes bättre att ha koll på barnet i skolan. De var oroliga för att om en anmälan upprättades till socialtjänsten så fanns risken att barnet inte fick fortsätta gå i skolan eller till och med försvann. Detta bygger till viss del på okunskap då socialtjänsten ska ge alla barn skydd och stöd, inte i första hand ange papperslösa familjer till polisen. Om det papperslösa barnet eller dess föräldrar upplever våld och/eller utsätts för olika former av exploatering inom familjen eller av nätverk runt omkring bör det komma till socialtjänstens kännedom.

Den papperslöse pojken i citatet ovan fick så småningom även rätt till fritidshem av särskilda skäl, men det beslutet beror på i vilken av Sveriges alla kommuner barnet vistas. Som nämnts i inledningen till denna rapport ska alla barn, i enlighet med barnkonventionens artikel 2, behandlas lika och inte diskrimineras. När det gäller papperslösa barns rätt till utbildning så ska kommunerna bereda plats för papperslösa barn i grundskolan och på gymnasiet¹⁴⁰, statsbidrag kan sökas för detta. När det gäller förskola, fritidshem, kulturskola och andra pedagogiska verksamheter är det upp till varje kommun hur man vill göra. Eftersom det i Sverige utövas kommunalt självstyre uppkommer

situationer där barn och unga inte har rätt till samma sorts service i Sveriges alla kommuner. FN:s barnrättskommitté har kritiserat Sverige för att livsvillkoren är olika beroende på var i landet du bor, detta gäller även gruppen papperslösa barn.¹⁴¹

I exempelvis Nyköpings kommun (inte den aktuella kommunen i ärendet ovan) skriver man i sina Riktlinjer för placering i förskola, fritidshem och annan pedagogisk verksamhet från 2016 att **”Utöver de barn som enligt lag har rätt till plats i berörda skolformer har barn som vistas i landet utan tillstånd, så kallade papperslösa barn, om utrymme finns, rätt till plats på samma villkor som andra barn bosatta i Nyköping. Detta då det bedöms vara det bästa ur ett barnperspektiv.”**¹⁴²

Andra kommuner har valt att varken erbjuda förskoleplats eller fritidshem.

Att tänka på

- Den som ska ligga här är: Uppmärksamma medföljande barn och deras status som brottsoffer.

141 FNs kommitté för barnets rättigheter

142 Riktlinjer för placering i förskola, fritidshem och annan pedagogisk verksamhet 2016-12-06 Dnr BUN 15/61 https://nykoping.se/Global/Dokument/Kommun_o_politik/Styrdokument/Barn%20och%20utbildning/Riktlinje%20f%C3%B6r%20placering%20i%20f%C3%B6rskola,%20fritidshem%20och%20annan%20pedagogisk%20verksamhet.pdf

Barn från andra EU-länder

"Ibland har det varit ganska många unga flickor från Rumänien och Bulgarien här i området, det går lite i vågor."¹⁴³

I Sverige, precis som i stora delar av övriga Europa, finns det minderåriga från andra EU-länder som reser runt med eller utan sina vårdnadshavare. Många av dem är medborgare i Bulgarien eller Rumänien som söker sig till andra länder där de hoppas på att fler arbetstillfällen kan finnas. En del av dessa minderåriga blir ivägskickade av sina föräldrar som kan vara mer eller mindre införstådda med att barnet kommer att exploateras för olika ändamål. En del mindre barn kommer med sina föräldrar, ibland får de sitta i bilen och vänta¹⁴⁴ och ibland tvingas de titta med eller utan föräldrarna. Det förekommer även att barnet reser tillsammans med en vuxen som utger sig för att ha ansvar för barnet, men är den som exploaterar barnet för olika ändamål.

En 15-årig flicka sökte under 2017 upp polisen i en mindre stad i Mellansverige. Hon berättade att hennes föräldrar tvingat henne och hennes tre syskon att titta utanför flera butiker i närheten under de senaste två åren. Med operativt stöd från den regionala koordinatören mot människohandel omhändertog den aktuella socialtjänsten flickorna enligt LVU och placerade dem i familjehem, föräldrarna är tills vidare häktade.¹⁴⁵

När barnen börjar utredas av socialtjänsten kan de försvinna ganska snabbt om inte kommunen agerar och vidtar omfattande stöd- och skyddsåtgärder. Försvinner barnet ändå finns det inte någon egentlig möjlighet till uppföljning av vart de sedan tar vägen.¹⁴⁶ Men i de kommuner där man aktivt arbetat med barn och unga som är utsatta för exploatering i tiggeri är det ovanligt att påträffa barn som tigger. Om det ändå skulle förekomma samverkar socialtjänst och polis snabbt med målet att ta barnet ur exploateringen.

Likt de nordafrikanska ungdomarna rör sig denna grupp mycket. Nationell samt transnationell samordning borde vara prioriterat, och trots detta är det ovanligt att ärenden med barn som försvinner ur denna grupp följs upp med socialtjänster från

andra kommuner eller med andra länder. I Uppsala arbetar polis och socialtjänst sedan en tid tillbaka tillsammans för att förhindra människohandel och exploatering inom gruppen och särskilt fokus ska läggas på arbetet med att identifiera barn och unga.

Ett av samverkansprojekten med fokus på barn har bland annat sitt ursprung i en händelse från hösten 2017.

"Jag hade gått NMTs¹⁴⁷ webbutbildning om människohandel med barn och unga tidigare i veckan och så ringer det några kollegor som säger att de har tagit hand om två flickor från Rumänien, 15 och 16 år gamla, som förutom att de har spelat dövstumma för att få folk att ge dem pengar även stulit bebiskläder för en anseelig summa pengar. Flickorna kommer till stationen för förhör och samtidigt är det fler olika vuxna utanför som uppger sig för att vara deras släktingar och som vill hämta dem. Flickorna är kvar när jag går för dagen och då plingar det till i mitt huvud, det är ju människohandel, det är ju det här jag precis har lärt mig på kursen."¹⁴⁸

Polisen i ärendet går hem för dagen och trots att hon hade tillräcklig kunskap om människohandel med barn och dessutom berättat för sina kollegor att de inte skulle släppa iväg flickorna, hade andra kollegor på stationen släppt iväg dem till släktingarna som stod och väntade. När det dagen efter gjordes en sökning på flickan fann man att hon blivit tagen av polis vid flera tillfällen för bland annat stöld och dessutom blivit uthämtad av tre olika kvinnor som uppgav sig vara hennes mamma. Polisen i det aktuella området har efter denna händelse utbildat fler kollegor inom människohandel med barn och unga. Man har också börjat arbeta mer tillsammans med socialtjänsten för att lättare kunna identifiera barn som offer för människohandel och ge dem adekvat skydd och stöd.

I en av de få domar som finns där personer fällts för människohandel återfinns den så kallade Örebro-domen där en man och en kvinna från Rumänien dömdes till 3,5 års fängelse och 10 års utvisning för att ha exploaterat en tonårsflicka i prostitution i olika delar av Sverige.¹⁴⁹ Hon ska initialt ha blivit lovad arbete som barnflicka i Sverige men har istället

143 Samtal med polis som arbetar på en medelstor ort i Mellansverige

144 I radiodokumentären "Flickan som aldrig gått i skolan" av Lise Indahl. Programmet sändes i P1 den 28 augusti 2016, <http://sverigesradio.se/sida/avsnitt/7708257?programid=909>

145 Samtal med regionkoordinatör

146 Samtal med regionkoordinatör mot människohandel

147 Nationellt Metodstöd mot prostitution och människohandel

148 Samtal med polis

149 Örebro tingsrätt. Dom (deldom) i mål B 1208-16 (2016-07-15)

blivit omringad i bil till ett stort antal adresser där hon sedan utnyttjats för sexuella ändamål. Flickan hade varit i Sverige vid flera tillfällen sedan hon var 14 år och berättade i förhör vad hon varit med om. Hon återvände sedermera till Rumänien med stöd av Länsstyrelsens återvändandeprogram, detta i samarbete med IOM och i samverkan med sociala myndigheter i Sverige och hemlandet.¹⁵⁰

En annan flicka från Rumänien uppmärksammades av boende på ett kommunalt härbärge. De menade att den unga flickan var mycket utsatt då hon var gift, gravid och dessutom fick utstå våld från den man hon bodde tillsammans med. Hon blev omhändertagen och trots att socialnämndens LVU-ansökan inte gillades i förvaltningsrätten bodde hon fortsatt skyddat och kom så småningom hem till Rumänien igen. Indikationer finns på att flickan återigen bor med sin make.¹⁵¹ Att som offer för människohandel återkomma till den plats från vilken man initialt blev exploaterad är riskabelt då risken för åter-exploatering (re-trafficking) är stor.¹⁵²

En 16-årig pojke som hittades i samband med att han höll vakt vid brott, men som också utnyttjades för att begå brott, avvek då han placerades av socialtjänst på ett öppet boende. Eftersom han hade kvar sin mobiltelefon ringde han upp de vuxna som han reste med och de kom och hämtade honom. Han har inte setts till sedan dess.

Det är flera aktörer som pekar på att det saknas någon form av specialiserat boende för barn som misstänks vara offer för människohandel och exploatering, likt det som finns för kvinnor som upplever våld i nära relation eller som exploateras för sexuella ändamål. Det är mycket svårt för barn som är offer för människohandel och exploatering att säga nej till de vuxna som utnyttjar dem. Att efter att ha blivit omhändertagen av socialtjänsten bli placerad på ett öppet boende är osäkert då de vuxna som exploaterar barnet kan komma och hämta barnet som troligen inte vågar protestera. Myndigheter ska dessutom aldrig lämna ut ett barn till en person som inte har identifierat sig och har mandat att ta hand om barnet.¹⁵³

Nya grupper av barn från EU-länder

Även flera flickor i tonåren, som ursprungligen kommer från eller vistas mer permanent i Spanien, har under 2017 uppehållit sig utan vårdnadshavare i Sverige. Flickorna har rört sig mellan olika europeiska städer och väl här i Sverige blev två av dem omhändertagna av socialtjänsten, placerade och hemskickade till Spanien.¹⁵⁴ Det finns nu indikationer från organisationer och privatpersoner på att de återigen befinner sig i en mycket utsatt situation i en av Europas huvudstäder.¹⁵⁵ När liknande situationer uppstår finns det behov av ett mer mobilt, flexibelt och transnationellt barnskyddsarbete. Svenska myndigheter kan inte lösa dessa situationer på egen hand.

Att tänka på:

- Utveckla former av specialiserat boende för barn som är offer för människohandel och exploatering
- Lokala initiativ med samverkan mellan socialtjänst och polis ger goda resultat och bör utredas vidare
- Utveckla ett mer mobilt, flexibelt och transnationellt barnskyddsarbete

150 IOM (International Organization for Migration) Se mer om återvändandeprogram <https://www.nmtsverige.se/yrkesverksamma/atervandandeprogram>

151 Samtal med regionkoordinator

152 IOM Re-trafficking https://publications.iom.int/system/files/pdf/causes_of_retrafficking.pdf

153 Länsstyrelsen och UNICEF (2015) *Kan det vara människohandel?* Sida 31 samt filmen om *Bogdan Kan det vara människohandel?*

154 Samtal med socialtjänst

155 Samtal med barnrättsorganisation

Barn i nätverkshem, barn som är gifta samt barn i hushållslaveri

Barn i nätverkshem

En del av de barn som kommit ensamma till Sverige har av socialtjänsten placerats i så kallade nätverkshem.¹⁵⁶ Även barn som redan befinner sig i Sverige kan placeras i ett sådant hem, vare sig de har föräldrar i landet eller inte. Ett nätverkshem kan enligt Socialstyrelsen definieras som ett familjehem där barnet sedan tidigare har en relation till familjen, det kan vara släktingar eller en familj som sedan tidigare känner barnet.¹⁵⁷ Det finns reglerat i socialtjänstlagen att en placering hos närstående och släktingar ska beaktas i första hand och en placering i ett "främmande" familjehem i andra hand.¹⁵⁸ Socialtjänsten bör undersöka om ett upparbetat nätverk finns kring barnet, vilka personer som ingår i detta och om det finns möjlighet till placering.

Ett nätverkshem ska inför placering utredas av socialtjänsten i samma utsträckning som ett utomstående familjehem men i praktiken har inte alltid det gjorts, i vissa fall har inte heller samma krav ställts på nätverkshem som på utredda jour- eller familjehem.¹⁵⁹

I en uppsats från 2016¹⁶⁰ har författarna intervjuat socialsekreterare om hur det ser ut när de handlägger ärenden gällande familjehem respektive nätverkshem. En socialsekreterare säger att:

*"Man ska ju göra utredningar innan ett familjehem blir godkänt och där tror jag att man har varit lite slarviga med att se hur nätverksfamiljen ser ut. Man ska ju ändå ställa samma krav på dem. Jag kan tänka mig att man har varit lite slentrian och inte lika noga undersökt för att det var ju släkt och blodsband."*¹⁶¹

156 I den här rapporten kommer ordet nätverksfamiljer användas synonymt med nätverkshem

157 Socialstyrelsen (2017) Analys av situationen i socialtjänsten våren 2017. Fokus på ensamkommande flickor, yngre barn, nätverksplaceringar samt suicidrisk – delrapport 3. Sida 17f

158 Socialtjänstlag 6 kap 5§

159 Socialstyrelsen (2017) Analys av situationen i socialtjänsten våren 2017. Fokus på ensamkommande flickor, yngre barn, nätverksplaceringar samt suicidrisk – delrapport 3

160 Bergqvist, E. och Tillman Karlsson, F. (2016) Att placera barn inom nätverket – möjligheter, svårigheter och skillnader.

161 Ibid. sida 20

Under 2016 kom en 17-årig flicka från Syrien till en kommun i Västsverige, hon blev placerad hos sin syster och systemens man. Det kom senare fram att mannen hade betalat flickans resa till Sverige med idén om att gifta bort henne. Det förekom både våld och sexuella övergrepp i nätverkshemmet och en polisanmälan upprättades av socialtjänsten. Utredningen lades emellertid ner.¹⁶²

Även barn som har bott en tid i Sverige kan bli utsatta när de placeras inom nätverket utan adekvat kontroll och uppföljning.

De fyra barnen i en familj som bott ganska länge i norra Sverige blev akut placerade då missbruk och psykisk ohälsa uppdagades hos föräldrarna, syskonen fick bo i olika delar av nätverket och träffade sällan varandra. Den äldsta flickan placerades hos sin farbror och hans fru med små barn. Hon kände sig aldrig riktigt hemma, fick utföra sysslor i hemmet som inte var helt åldersadekvata och blev kontrollerad. Hon bad socialtjänsten om att få byta familjehem men hon tyckte inte att de lyssnade på henne, efter 1,5 år fick hon äntligen byta, och då hade hon redan utvecklat svår ångest. Socialtjänsten i den aktuella kommunen har sedan gjort en Lex Sarah-anmälan¹⁶³ gällande det utdragna förloppet med att byta familjehem.¹⁶⁴

Justitieombudsmannen (JO) kritiserade socialtjänstens agerande angående placering av en 14-årig gift flicka (gravid) hos sin vuxne make och hans familj där även flickans faster ingick. Familjen har återvänt till hemlandet. JO skriver i sin kritik av socialnämnden i den aktuella kommunen bland annat att:

En uppgift om att ett barn under 15 år är gift med eller har en äktenskapsliknande relation med till exempel en son till de tilltänkta familjehemsföräldrarna är enligt JO en uppgift av sådan art att det framstår som olämpligt att placera barnet i det hemmet med stöd av bestämmelserna i socialtjänstlagen. De eventuella skyddsfaktorer som finns i ett tilltänkt familjehem kan i ett sådant fall inte väga upp

162 Samtal med enhetschef vid socialtjänsten i aktuell kommun

163 Allmän info om Lex Sarah finns här: <http://www.socialstyrelsen.se/lexsarah>

164 Samtal kring Lex Sarah-anmälan med enhetschef vid socialtjänsten i aktuell kommun

*den risk som en placering i familjehemmet innebär för barnet.*¹⁶⁵

JO tillstår att handläggningen av ärenden med barn som uppges vara gifta inte är lätta och refererar till den studie som Socialstyrelsen presenterade för regeringen den 30 november 2017 där ett stort antal av kommunerna bekräftar att de behöver mer handledning av Socialstyrelsen när det gäller handläggning av barn som uppges vara gifta. Mer om hur kommunerna har svarat finns att läsa om i Socialstyrelsens rapport *Barn som kommer till Sverige och uppges vara gifta*.¹⁶⁶

Barn som reser eller är på flykt tillsammans med en annan familj än den egna och inte identifieras som ett ensamkommande barn vid ankomst kallas ofta barn i annan familj. Till skillnad från barn i nätverkshem så blir inte barnet placerat i familjen av socialtjänsten utan barnet "följer med" som om det vore en del i familjen. Myndigheterna vet alltså inte om att barnet inte tillhör familjen och det finns risk för att dessa barn kan bli utsatta för olika former av exploatering inom eller utom familjen. Vissa länder,

såsom Spanien, tar DNA-prov då man misstänker att de vuxna inte är barnets biologiska föräldrar. Detta kan dock leda till problem i hanteringen av familjer där man utan ont uppsåt adopterat ett barn från en annan familj, exempelvis i konfliktområden.

Barn som är gifta eller riskerar att bli bortgifta

I Sverige är det sedan 2014 inte möjligt att gifta sig om man är minderårig. Den tidigare möjligheten till dispens togs bort i och med lagändringen.¹⁶⁷ Vid arbetet med denna rapport är fortfarande inte slutbetänkandet från utredningen *Starkare skydd mot barnäktenskap, tvångsäktenskap och brott med hedersmotiv* klart.¹⁶⁸ Däremot har ett delbetänkande kommit ut som bland annat föreslår att utländska äktenskap inte ska godkännas om någon av parterna var under 18 år då någon av dem kom till Sverige.¹⁶⁹

Se gärna Socialstyrelsens ovan nämnda rapport *Barn som kommer till Sverige och uppges vara gifta* för en utförligare beskrivning av situationen i Sveriges

165 Beslut JO Dnr 1556-2017

166 Socialstyrelsen (2017) *Barn som kommer till Sverige och uppges vara gifta*

167 Äktenskapsbalk (SFS 1987:230) 2 kap 1§

168 Kommittédirektiv 2017:25 *Starkare skydd mot barnäktenskap, tvångsäktenskap och brott med hedersmotiv*

169 SOU 2017:96 *Utvidgat hinder mot erkännande av utländska barnäktenskap*

kommuner samt för vägledning i socialtjänstens handläggning av barn som uppges vara gifta.

Migrationsverkets studie *Är du gift?* rapporterade om 132 barn som uppgav att de var gifta när de kom till Sverige. Mörkertalet anses dock vara stort då inte alla berättar om eventuella äktenskap i kontakt med myndigheten.¹⁷⁰

Det finns även flickor som befinner sig i Sverige som EU-medborgare och är gifta eller lever i giftaliknande förhållanden. I ett ärende levde en 16-årig gravid flicka från Rumänien i en mycket utsatt situation. Hon reste runt med sin "make" som misshandlade henne, bodde ibland i en bil, ibland på ett härbärge och det tog flera månader innan socialtjänsten beslutade att omhänderta henne. Förvaltningsrätten avlog senare ansökan om LVU. Flickan återvände till sin mamma med stöd av myndigheter i Sverige och Rumänien samt återvändandeprogrammet (IOM). Efter hemkomsten ville flickan flytta tillbaka till sin "make" som fortfarande hade ett stort inflytande över henne. Lokala myndigheter arbetar med att motivera flickan att flytta hem till modern igen med målet att kunna skydda henne.¹⁷¹

Flickor med intellektuella funktionsnedsättningar lider även de stor risk att bli bortgifta till män från hemlandet. De blir ofta både tvingade och vilseledda in i äktenskapet. *"...den unga kvinnan förleds in i ett äktenskap med löften om kläder, smycken och fest utan att riktigt förstå vad ett äktenskap innebär."*¹⁷² En av flickorna som intervjuats i rapporten *Trippelt utsatta* och som går på en gymnasiesärskola berättar:

*"Jag visste inte att vi skulle ha sex efter att vi gift oss. När vi träffades sa vi inte ens hej till varandra. Men sen ville han ligga med mig varje dag och jag orkade inte."*¹⁷³

Myndigheten för delaktighet nämner bland annat i sin rapport *Mäns våld mot kvinnor med funktionsnedsättning* att *"Kunskapen om utsattheten för människohandel och prostitution bland personer med funktionsnedsättning behöver utvecklas"*.¹⁷⁴ Det är viktigt att inte glömma bort att även pojkar med

funktionsnedsättningar tillhör en grupp som är särskilt sårbar för alla typer av exploatering.

Barn i hushållslaveri

Den första maj 2014 vaknade Karlskrona upp med nyheten att en liten flicka vid namn Yara dött¹⁷⁵. Hon hade blivit misshandlad till döds av sin morbrors hustru med sin morbrors goda minne. Hovrättens dom gällde mord men i texten problematiserades inte särskilt kring det faktum att flickan, förutom att ha blivit misshandlad och kränkt i stort sett dagligen, även använts för att utföra för åldern orimliga hushållssysslor. I domen nämns det att en granne sett henne ensam nere i tvättstugan på kvällstid. Hon ska också ha befunnit sig hemma ensam med familjens två små barn vid flera tillfällen. Under det året som Yara bodde hos sina släktingar (ett nätverkshem) var det inte bara grannar som uppmärksammade flickans situation utan även hembesök av lärare gjordes. Trots att oro fanns inleddes ingen utredning hos socialtjänsten. Orosanmälan från skolans rektor skickades iväg senare än tänkt men efter denna händelse har rutinerna i den sociala barn- och ungdomsvården i Karlskrona ändrats.¹⁷⁶

En 12-årig flicka från ett asiatiskt land kom till Sverige med sin faster som redan bodde i Sverige samt med fasterns svenske man, liksom Yara ovan hade hon blivit insmugglad i Sverige. Flickan hittas efter cirka en månad gråtandes på gatan i city och hon berättade att hon blivit slagen då hon inte städade och diskade hemma. Hon tas till Socialjouren och flickan omhändertas enligt LVU. Fastern var då inte registrerad som vårdnadshavare. Ingen ansökan om personnummer hade inkommit till Skatteverket och det fanns oklarheter i hur flickan hade kommit till Sverige. Under utredningen visar det sig att flickan har en kognitiv funktionsnedsättning samt har upplevt våld och tvång inom familjen både i Sverige och i sitt hemland. Det finns även indikationer på att fastern som tagit henne till Sverige velat få henne att hjälpa till på hennes restaurang.¹⁷⁷ Idag är flickan placerad i ett familjehem och får anpassad skolgång.

170 Migrationsverket (2016) *Är du gift?* sida 2

171 Samtal med regionkoordinator

172 Davidian, T. et al (2012) *Trippelt utsatt. Hedersrelaterat förtryck och våld bland ungdomar med intellektuell funktionsnedsättning*. Sida 38

173 Ibid., sida 18

174 Myndigheten för delaktighet (2017) *Mäns våld mot kvinnor med funktionsnedsättning*

175 Länsstyrelsen (rapport 2015:30) *Människohandel med barn. Nationell kartläggning 2012-2015* samt Hovrätten över Skåne och Blekinge. Dom i mål B 454-15 (2015-05-19)

176 Länsstyrelsen (2015:30) Sida 31

177 Samtal med aktuell socialtjänst

Hade flickan i exemplet ovan inte tagit sig hemifrån och blivit hittad av adekvata personer hade exploateringen av henne kunnat fortsätta. En slump gjorde att hon hittades vid rätt tillfälle. Till skillnad från fallet med Yara har flickan från Asien fått adekvat stöd och skydd från socialtjänsten.

En 15-årig pojke från ett afrikanskt land kom till Sverige och hamnade i en lägenhet i en större svensk stad. I lägenheten bodde även vuxna män som under flera månader tvingade pojken till olika former av hushållslaveri. När pojken väl lyckades ta sig därifrån och be om hjälp hos svenska myndigheter blev han anvisad plats och flyttad till en annan kommun innan dess att polisanmälan som skickats av Migrationsverket kommit fram till polisen, och således innan polisen hunnit förhöra pojken om den adress han varit på och de personer som utnyttjat honom. En administrativ miss och felaktiga rutiner myndigheter emellan omöjliggjorde troligen en rättsprocess i detta ärende.¹⁷⁸

Utsatta på flera sätt

I Socialstyrelsens och Skolverkets vägledning för elevhälsan från 2016 nämns sexuell exploatering under rubriken "Exempel på orsaker till en anmälan" [till socialtjänst och Polis], även *trafficking* (människohandel) berörs men enbart när det talas om sexuella övergrepp.¹⁷⁹ Det problematiseras dock inte kring elevhälsans roll när det gäller exploatering för andra ändamål, exempelvis att i arbetet med flickor som lever i familjer med mycket förtryck identifiera risker för hushållslaveri.

*"Det finns flickor som jag träffar som inte får bestämma något alls över sin egen tid. När skolan slutar ska de hämta småsyskon, sedan ska de hem och laga mat och hjälpa till med andra sysslor."*¹⁸⁰

Förutom att de är kontrollerade måste de även utföra en alldeles för stor mängd hushållssysslor för sin ålder. De riskerar även att bli bortgifta. Även flickor som kommer till Sverige med sin pappa och en annan kvinna än sin mamma pekats ut som särskilt utsatta.

*"Den nya fruns barn hade alla rättigheter och den stora flickan alla skyldigheter, hon fick mindre mat än de andra barnen och fick utföra mängder av hushållssysslor."*¹⁸¹

Flickan i exemplet blev sedan lurad till sitt hemland i Afrika där hon skulle bli bortgift med en flera år äldre man. I och med en upprättad kontakt med hedersutbildad personal på elevhälsan i flickans skola kunde hon efter ett år utomlands få hjälp att komma tillbaka till Sverige där hon nu bor i ett familjehem.¹⁸²

Även pojkar blir utsatta för olika former av hedersförtryck, de kan vara både offer och förövare och deras situation är likt flickornas också viktig att uppmärksamma. Deras tid upptas kanske av att de måste kontrollera sina systrar eller att de hela tiden måste spela ett dubbelspel, vara en typ av person hemma och en typ av person på skolan. De lär sig också tidigt att de måste hjälpa till med att bevara familjens heder genom att just kontrollera kvinnliga familjemedlemmar och de blir bortgifta i nästan lika stor utsträckning som flickorna. De får inte heller visa svaghet och har egentligen ingen att prata med.¹⁸³ Denna rapport belyser särskilt utsatta barngruppers livsvillkor i relation till människohandel och exploatering. Mer generell och specialiserad information om hedersförtryck finns bland annat hos Länsstyrelsen i Östergötland som arbetar på uppdrag av regeringen mot hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer som till exempel barn-äktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning av flickor och kvinnor.¹⁸⁴

Pojkarna söker inte i samma utsträckning som flickorna upp elevhälsan för att berätta om sin situation, vare sig det gäller hedersförtryck eller människohandel och exploatering. Det finns också pojkar som berättar att ingen frågade dem om hur de har det. Enligt elevhälsan i flera olika kommuner verkar det som att pojkarna hellre vänder sig till fritidspedagoger och/eller personal på fritidsgårdarna än till elevhälsan, och då är det viktigt att även denna personal vågar fråga, vet var barnet/ungdomen kan vända sig och vet hur man kan skydda barnet.¹⁸⁵

178 Samtal med aktuell socialtjänst samt tjänsteperson på Migrationsverket

179 Socialstyrelsen och Skolverket (2016) *Vägledning för elevhälsan*. Sida 48

180 Samtal med Issis Melin, skolkurator i Västerås samt med i Länsstyrelsen Västmanlands Resursteam Heder

181 Ibid.

182 Rättegången kommer att äga rum under våren 2018.

183 Schlytter, Astrid. (2016) *Mäns heder: Att både vara offer och förövare*

184 Länsstyrelsen i Östergötland www.hedersfortryck.se

185 Samtal med skolkuratorer i flera kommuner som ger en samstämmig bild

Socialstyrelsens och Skolverkets vägledning poängterar visserligen i avsnittet gällande riskgrupper att: *“Elever som kan behöva särskild uppmärksamhet är bland annat elever som är placerade i familjehem, elever med funktionshinder, ensamkommande flyktingbarn, asylsökande barn, så kallade papperslösa barn, barn som befinner sig i vårdnadstvister, barn till föräldrar med missbruk eller psykisk funktionsnedsättning och elever som lever i familjer med våld.”*¹⁸⁶

Att tänka på:

- Nätverkshem ska utredas i samma utsträckning som andra familjehem
- Vikten av utbildning om människohandel och exploatering för elevhälsans personal då de är viktiga aktörer för en tidigare identifikation av barn som offer för människohandel, exploatering och/eller tvångsgifte
- För att nå pojkar som är utsatta krävs också utbildningsinsatser hos fritidspersonal samt samverkan mellan skolan, fritidsgårdarna och eventuella fältassistenter

186 Socialstyrelsen och Skolverket, (reviderad version 2016) *Vägledning för elevhälsan* sida 86

Slutdiskussion

Det rapporteras om och hittas fler och fler barn i människohandel och exploatering i Sverige.¹⁸⁷ En anledning till detta kan vara att ett antal domar gällande människohandel har vunnit laga kraft under de senaste åren och professionella som möter barn i olika situationer har blivit bättre på att uppmärksamma barnens och ungdomarnas utsatthet. Men troligen ökar också själva förekomsten av människohandel och exploatering av barn och unga. Även gruppen medföljande barn ökar.

I den här studien har Länsstyrelsen försökt belysa hur livsvillkoren ser ut för en del av de barn och unga som är utsatta för eller riskerar att utsättas för någon eller flera former av människohandel och/eller exploatering. Särskilt fokus har lagts på situationen

för nyanlända och ensamkommande barn och unga. Många barn och unga har, som beskrivs i studien, inte fått adekvat stöd och skydd från myndigheter när de varit utsatta eller varit i risk för att utsättas för exploatering och människohandel.

Men studien visar också på vilken styrka det finns när skyddet för barn fungerar. När alla professionella kring ett barn genomför sina uppdrag på ett regelrätt sätt och i samverkan med övriga, det är då barnet kan få det stöd och skydd det har rätt till och behöver.

Studiens syfte är att bidra till en ökad kunskap om särskilt utsatta barngruppers livsvillkor som kan ligga till grund för framtida stöd- och skyddsåtgärder.

187 www.nmtsverige.se

Några av de teman som har lyfts i studiens olika avsnitt är:

Barnskydd

- Alla barn har enligt svensk lag rätt till stöd och skydd i det akuta skedet och detta gäller alla barn som vistas i Sverige.
- Rutiner som gäller vid våld mot barn eller barn som har bevittnat våld ska användas i handläggningen av alla barn som vistas i Sverige.
- Nätverkshem ska utredas i samma utsträckning som andra familjehem.
- Utveckla ett mer mobilt, flexibelt och transnationellt barnskyddsarbete
- Ge förutsättningar för traumamedveten omsorg genom att skapa kontinuitet för barn och unga, då kan de våga berätta om eventuell människohandel och exploatering.
- Att vid avslag och åldersuppskrivning (eller blir 18 år utan åldersuppskrivning) få stanna kvar i den kommun där man varit placerad för att kunna gå kvar i skolan. Detta för att undvika risken för exploatering, psykisk ohälsa, missbruk och försvinnanden.
- Ur ett barnrättsperspektiv borde det övervägas att flytta myndighetsutövningen dit barnet bor, istället för att barnet måste flytta till den kommun den är anvisad men kanske inte har någon relation till.
- Utveckla former av specialiserat boende för barn som är offer för människohandel och exploatering.
- Se egen kriminalitet som tecken på att barnet kan vara utsatt för människohandel och exploatering.
- Uppmärksamma medföljande barn och deras status som brottsoffer.
- Livsvillkoren för flickor utsatta för människohandel och exploatering måste utredas vidare.

Kompetens- och metodstöd

- Vikten av mer kompetensutveckling för olika yrkesgrupper avseende människohandel och exploatering av barn.
- Kompetensutveckling riktad mot elevhälsan, som ofta är den enda vuxenkontakten utanför familjen (förutom skolans pedagoger) för många flickor som utsätts för hedersförtryck och människohandel/exploatering.
- För att nå pojkar som är utsatta krävs också särskild kompetensutveckling för fritidspersonal samt samverkan mellan skolan, fritidsgårdarna och eventuella fältassistenter.

Samverkan och samordning

- Stödja samverkan mellan myndigheter på olika nivåer för att identifiera och skydda barn utsatta för människohandel samt för att utbyta information av mer generell och/eller operativ karaktär:
 - Lokal samverkan (exempelvis när polis och socialtjänst arbetar tillsammans i riskmiljöer och/eller punktmarkerar en särskilt utsatt målgrupp)
 - Regional samverkan på operativ, individnära nivå (förstärk befintliga strukturer, det finns en skillnad där regionkoordinatorerna mot människohandel har arbetat)
 - Nationell samverkan (NMT-Sverige och Jämställdhetsmyndigheten)
 - Internationell samverkan (mellan regioner och/eller länder)
- Se över möjligheten till ett statligt kunskapscentrum för försvunna barn i enlighet med Barnombudsmannens och Länsstyrelsen Stockholms förslag
- Skapa regionala/centrala mottagningsgrupper för ensamkommande barn med särskilda behov, detta för att säkerställa en kunskapsbaserad handläggning i svåra ärenden.
- Se över möjligheten att mer systematiskt använda Barnahus vid förhör av och samtal med barn utsatta för människohandel.
- Samverkan mellan polis och socialtjänst ger god effekt när det gäller arbetet med barn i gatusituation och bör utredas mer systematiskt

Referenser

Monografier och artiklar

- Ascher, H. och Wahlström Smith, Å. (2016) *Bli inte hopplösa – en studie om vardagsstrategier hos barn på flykt i en papperslös situation*. Slutrapport.
- Bergqvist, E. och Tillman Karlsson, F. (2016) *Att placera barn inom nätverket - möjligheter, svårigheter och skillnader*. Uppsats vid Institutionen för socialt arbete, Umeå universitet.
- Davidian, T. et al (2012) *Trippelt utsatt. Hedersrelaterat förtryck och våld bland ungdomar med intellektuell funktionsnedsättning*. TRIS – tjejs rätt i samhället.
- Greenbaum, VJ (2014) "Sexual Exploitation and Sex Trafficking of Children in the United States." *Current Problems in Pediatrics and Adolescent Health Care*, 2014: 245-269.
- Jiménez, M. (2015) "Autonomous Child Migration at the Southern European Border" i Ni Laoire, C. et al *Movement, Mobilities and Journeys*. Geographies of Children and Young People. Springer Science Business Media Singapore. 409-431
- Jobe, A. (2010) *The Causes and Consequences of Re-trafficking: Evidence from the IOM Human Trafficking Database*. IOM Human Trafficking Database Thematic Research Series. IOM – International Organization for Migration.
- Landberg, Å. et al (2016) *Den långa resan. Möten med barn som misstänks vara utsatta för människohandel och sexuell exploatering*. Länsstyrelsen Stockholm och Linköpings universitet.
- Montesino, N. och Jiménez, M. (2015) "Child Mobility and Transnational Responses" i *Transnational Social Review* Vol. 5, No. 3, 332–337.
- Montesino, N. och Jiménez, M. (2015) *Child Mobility and Transnational Responses* i *Transnational Social Review* Vol. 5, No. 3, 332–337
- Punch, S. (2002), "Research with children – The same or different from research with adults?" i *Childhood*, 9 (3): 321-241.
- Sehlin, Karin (2017) *Ser du mig? Nyanlända barn och unga berättar*. Ehof Grafiska AB.
- Schlytter, Astrid. (2016) *Mäns heder: Att både vara offer och förövare*. Studentlitteratur
- Sundell, K. och Forster, M. (2005) *En grund för att växa – Forskning om att förebygga beteendeproblem hos barn*. FoU-rapport 2005:1, Socialtjänstförvaltningen, Stockholms stad.
- Torgny, K. (2011) *Hur våldsutsatta är unga kvinnor med funktionsnedsättning? En genomgång av ett antal studier med fokus på kvinna, ung, funktionsnedsättning och våld*. Bräcke diakoni Utvecklingscentrum Dubbelt utsatt.
- Vacchiano, F. och Jiménez, M. (2012) "Between agency and repression: Moroccan children on the edge" i *Children's Geographies* Vol. 10, No 4, 457-471.
- Wagner, K. (2017) *Pojkarna och de ensamma poliserna*. Natur och Kultur.

Rapporter

Barnombudsmannen (2017) *Ensamkommande barn som försvinner*

Barnombudsmannen (2017) *Vi lämnade allting och kom hit – röster från barn och unga på flykt*

Barnombudsmannen (2017) *Nyanlända barns hälsa. Delrapport i Barnombudsmannens årstema 2017 – Barn på flykt*

Committee on the Rights of the Child (2017) *General comment No. 21 on children in street situations*

European Commission (2015) *Study on high-risk groups for trafficking in human beings – Final report*. Migration and Home Affairs. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Folkhälsomyndigheten (2017) *Regeringsuppdrag att kartlägga narkotikavanor bland ensamkommande barn och unga*

Karolinska Institutet (2018) *Kartläggning av självskadebeteende, suicidförsök, suicid och annan dödlighet bland ensamkommande barn och unga*

Länsstyrelsen Stockholm (rapport 2017:12) *Människohandel med barn. Genomlysning av polisärenden 2015–2016*

Länsstyrelsen Stockholm (2017) *På flykt och försvunnen. Sammanställning av åtgärdsförslag till regeringen om barn som försvinner i Sverige*

Länsstyrelsen Stockholm (rapport 2016:25) *På flykt och försvunnen. En nationell kartläggning av ensamkommande barn som avviker*

Länsstyrelsen Stockholm (rapport 2016:5) *Manual vid misstanke om människohandel: skydd och stöd till människohandelsoffer*

Länsstyrelsen (rapport 2015:30) *Människohandel med barn. Nationell kartläggning 2012–2015*

Länsstyrelsen Stockholm och UNICEF (2016) *Kan det vara människohandel? Kortfattad information för myndigheter med flera som kan komma i kontakt med barn som utsatts för människohandel*

Länsstyrelsen Stockholm och UNICEF (2015) *Filmen om Bogdan. Kan det vara människohandel* https://www.youtube.com/watch?v=WBC_ozyt8jM

Migrationsverket (2016) *Är du gift? Utredning av handläggning av barn som är gifta när de söker skydd i Sverige*

Migrationsverket (2015) *Bacha Bazi – dansande pojkar i Afghanistan*

Myndigheten för delaktighet (2017) *Mäns våld mot kvinnor med funktionsnedsättning*

Rädda Barnen (2016) *Mer om traumamedveten omsorg.*

Save the Children Sweden (2011) *Child Rights Governance Programme. Country Profile of Morocco*

Socialstyrelsen (2017) *Barn som kommer till Sverige och uppges vara gifta*

Socialstyrelsen (2017) *Analys av situationen i socialtjänsten våren 2017. Fokus på ensamkommande flickor, yngre barn, nätverksplaceringar samt suicidrisk – delrapport 3*

Socialstyrelsen (2016) *Ensamkommande barn och unga. Handbok om socialnämndens ansvar och uppgifter*

Socialstyrelsen och Skolverket (2016) *Vägledning för elevhälsan* (tredje upplagan)

Socialstyrelsen (2009) *Barn och unga som begår brott. Handbok för socialtjänsten*

Stockholms stad (2017) Slutrapport för projektet *Våga vara viktig – En utbildning om förebyggande arbete med ungdomar i deras omsorgsmiljö*

UNICEF España (2017) *Son niños y niñas, son víctimas. Situación de los menores de edad víctimas de trata en España.* Huygens Editorial

Domar etc.

Beslut JO Dnr 1556-2017 (2017-12-20)

Göteborgs tingsrätt. Dom i mål B 11431-17 (2017-12-11)

Hovrätten över Skåne och Blekinge. Dom i mål B 454-15 (2015-05-19)

Örebro tingsrätt. Dom (deldom) i mål B 1208-16 (2016-07-15)

Örebro tingsrätt. Dom (deldom) i mål B 351-17 (2017-11-21)

Internationella konventioner

Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/36/EU om förebyggande och bekämpande av människohandel och om skydd av dess offer (2011)

Europarådets konvention om bekämpande av människohandel (2005)

Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp "Lanzarotekonventionen" (2007)

FN:s konvention om barnets rättigheter "Barnkonventionen" (1989)

Förenta Nationerna (2015) *Att förändra vår värld: Agenda 2030 för hållbar utveckling.* Ed. Regeringskansliet

Offentligt tryck

Kommittédirektiv 2017:25 *Starkare skydd mot barnäktenskap, tvångsäktenskap och brott med hedersmotiv*

Regeringens skrivelse 2015/16:192, *Handlingsplan 2016–2018 till skydd för barn mot människohandel, exploatering och sexuella övergrepp*

SOU 2017:96 *Utvidgat hinder mot erkännande av utländska barnäktenskap*

SOU 2017:112 *Ett fönster av möjligheter – stärkt barnrättsperspektiv för barn i skyddat boende*

Lagar

Brottsbalk (SFS 1962:700) 4 kap 1a§ (om människohandel)

Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga (SFS 1990:52)

Skollag (SFS 2010:800) 29 kap 2 och 3§ (om skola för papperslösa barn)

Socialtjänstlag (SFS 2001:453) 5 kap 11§ (om brottsoffer)

Äktenskapsbalk (SFS 1987:230) 2 kap 1§ (om äktenskapshinder)

E-resurser

Allmänna Barnhuset:

- Mer om Barnahus: <http://www.dagsattprataom.se/hjalp-2/barnahus/>

Barnombudsmannens årsrapporter:

- <https://www.barnombudsmannen.se/barnombudsmannen/publikationer/arsrapporter/>

Framtid Stockholm (bland annat om ungdomsjourens arbete):

- <http://www.stockholm.se/Fristaende-webbplatser/Fackforvaltningssajter/Socialtjanstforvaltningen/Oppenvardsinsatser-for-barn-unga-och-familjer/Ungdomsjouren/>

Inspektionen för vård och omsorg (IVO):

- Information om HVB-hem: <https://www.ivo.se/tillstand-och-register/sol-tillstand/hem-for-var-d-eller-boende-hvb/>

Kris- och traumacentrum:

- PTSD Post Traumatic Stress Disorder <http://krisochtraumacentrum.se/kunskap-om-trauma/traumarelaterade-diagnoser/>

Länsstyrelsen Stockholm:

- Nyhet om människohandel 2017: <http://www.lansstyrelsen.se/Stockholm/Sv/nyheter/2018/Sidor/myndigheterna-identifierar-fler-offer-for-manniskohandel.aspx>

Länsstyrelsen Östergötland:

- Om hedersförtryck: www.hedersfortryck.se

Migrationsverket:

- Information om Dublinförordningen: <https://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Fakta-om-migration/Fakta-om-uppehallstillstand/Dublinforordningen.html>
- Information om LMA-kort: <https://www.migrationsverket.se/Privatpersoner/Skydd-och-asyl-i-Sverige/Medan-du-vantar/LMA-kort.html>

Nationellt centrum för kvinnofrid:

- Utdrag från Kunskapsbanken: <http://nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/kommunernas-kvinnofridsarbete/socialtjanstens-lagstadgade-ansvar/>

NMT Sverige:

- Nationellt Metodstöd mot prostitution och människohandel: <https://www.nmtsverige.se/>
- *Människohandel med barn och unga – webbutbildning* <https://www.nmtsverige.se/yrkesverksamma/utbildningar/manniskohandel-med-barn-och-unga>
- Om återvändandeprogrammet: <https://www.nmtsverige.se/yrkesverksamma/atervandandeprogram>

Nyköpings kommun:

- Riktlinjer för placering i förskola, fritidshem och annan pedagogisk verksamhet 2016-12-06 Dnr BUN 15/61: https://nykoping.se/Global/Dokument/Kommun_o_politik/Styrdokument/Barn%20och%20utbildning/Riktlinje%20of%C3%B6r%20placering%20i%20of%C3%B6rskola,%20fritidshem%20och%20annan%20pedagogisk%20verksamhet.pdf

Plattformen civila Sverige mot människohandel:

- <https://manniskohandel.se/>

Rädda Barnen:

- Centrum för barn och unga i utsatta livssituationer (om lekens vikt för barn och unga i utsatta livssituationer): <https://www.raddabarnen.se/vad-vi-gor/mer-om-vad-vi-gor/centrum-for-barn-och-ungdomar/barn-och-lek/>
- Traumamedveten omsorg: <https://www.raddabarnen.se/vad-vi-gor/mer-om-vad-vi-gor/traumamedveten-omsorg/>

Skolverket:

- Om anmälningsskyldighet: <https://www.skolverket.se/skolutveckling/miljo-och-halsa/elevhalsan/samverkan-kring-barn-som-far-illa/anmalningsskyldighet-1.105103>

Andra medier

”Amaal, 14, räddades från tvångsgifte genom chatten” (Aftonbladet, nedladdat den 21 december 2017): <https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/gMMYq/>

”Flickan som aldrig gått i skolan” (Sveriges Radio) av Lise Indahl. Programmet sändes i P1 den 28 augusti 2016 : <http://sverigesradio.se/sida/avsnitt/770825?programid=909>

// Länsstyrelsen arbetar för att
Stockholmsregionen ska vara
attraktiv att leva, studera, arbeta
och utveckla företag i.

Länsstyrelsen Stockholm
Telefon: 010-223 10 00
www.lansstyrelsen.se/stockholm